

II RIIGIKOGU

7. istungjärk. **Protokoll nr. 210 (27).** 1925. a.

II Riigikogu koosolek reedel, 27. märtsil
1925. a. kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 81 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Jaakson**, sõjaminister **J. Soots**, rahaminister **L. Sepp**, teedeminister **K. Wirma**, töö- ja hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, kohtuminister **R. Gabrel**, siseministri abi **E. Kübarsepp**, riigikassa juhataja **P. Öpik**.

P ä e w a k o r d:

1. Eesti wabariigi kulude ja tulude eelarwe 1925. aastaks — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**, pärast abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõntäiendamine. nisson**: Awan Riigikogu koosoleku.

L. Johanson (sd.): Teen ettepaneku wõtta päewakorra 1. punktiks wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ettepanek on tehtud wõtta päewakorra esimeseks punktiks wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel. (Häälletatakse.) Nähtawanamusega on ettepanek wastu wõetud ja seega päewakord kindlaks määratud.

2. Wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

Aruandja **L. Johanson** kannabette ja nähtawanamusega wõetakse wastu seaduseelnõu pealkiri.

Wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise seadus.

Aruandja **L. Johanson** (loeb):

I.

Wäikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse („Riigi Teataja“ nr. 44 — 1922. a.) §§ 1 ja 2 muudetakse järgmiselt:

§ 1. Maa rendilepingud loetakse rentniku soowil uuendatuks kunni 1. maini 1926. a., kui wäljarenditud maatüki aia ja põllu all olew osa ei ulata üle 5 tiinu ja kui need lepingud on tehtud maatükkide kohta, mis wäljaspool linna piire, ning kui rendileandjal on teine niisamasuur wõi suurem maatükk aia ja põllu all olewat maad enese harida, — kui:

a) need lepingud jõus on olnud 1922. ja 1923. põllumajandusaasta jooksul ja on pikendatud Riigikogu poolt 27. weebr. 1923. a. („Riigi Teataja“ nr. 35 — 1923. a.) ja 12. aprillil 1924. a. („Riigi Teataja“ nr. 51/52 — 1924. a.) wastu wõetud seadustega;

b) kui rendileping lõpeb 1925. aastal ja ta sõlmitud enne 1. maid 1919. a.;

c) kui rendileping lõppes 1923. a. wõi 1924. a., rentnik aga weel praegu kasutab rendimaad wõi kui temal rendimaa peal on oma hoone.

Märkus 1. Käesolew seadus ei ole maksew maade kohta, mis 1919. a. 10. oktoobri maaseaduse ja 29. juuni 1922. a. maaseaduse naroowataguste ja Petserrimaa maa-alade kohta laiendamise seaduse põhjal riigi omanduseks on tunnusatud.

Märkus 2. Käesolew seadus ei käi wiljapuuadade ja üksikult aast-aastalt wäljaantawate heinamaatükkide kohta, kui ka maatükkide kohta, mille peal asuwad tööstus- ehk ariettewõtted, kui wiimased rendi peaprojekti sünnitawad.

Märkus 3. Käesolew seadus ei käi maade kohta, mis omawalitsuste teenistuses olewatele isikutele nende teenistuselepingute wõi seaduse põhjal tarwitada antakse.

Märkus 4. Käesolew seadus ei käi nende wäikemaarentnikkude kohta, kellel 5 ehk enam tiinu kõlbulikkumaad omanduseks on.

K. Tamm (põl.): Mul oleks siin, austatud Riigikogu liikmed, järgmisi parandusettepanekuid teha: I osa muuta järgmiselt: 1) sissejuhatuses võtta „§§ 1 ja 2“ asemele „§§ 1, 2 ja 3“; § 1. teises reas võtta sõnade asemele „aia ja põllu all olev osa“ sõna „kogusuurus“. Kui meie selle ettepaneku vastu võtame, siis kujuneks see seadus üheks tõsiseks popside kaitseseaduseks, sest statistika keskbüroo andmetest 1922. aastast, millega siin nii palju opereeritud, on näha, et popside kohtadeks tuleb nimetada niisuguseid kohti, kus üle 5 tiinu maad ei ole, ja niisuguseid kohti on 9.560. Seda tunnistati ka teie ridadest, härra Martna. Seda on siin nõutud, sellest on räägitud ja sel teel võib seda kätte saada. Minu ettepaneku järele tuleks see koht redigeerida järgmiselt: „maarendi lepingud loetakse rentniku soovil uuendatuks kuni 1. maini 1926. aastal, kui väljarenditud maatüki kogusuurus ei ulata üle 5 tiinu.“

Siis punkt a) redigeerida järgmiselt: „need lepingud on jõus olnud 1923./1924. põllumajandusaasta jooksul ja on pikendatud Riigikogu poolt 12. aprillil 1924. a. („Riigi Teataja“ nr. 51/52 — 1924. a.) vastu võetud seadusega.“ Nii et välja jääks 27. veebruari 1923. a. („Riigi Teataja“ nr. 35 — 1923. a.). See ei ole kaugeleulatav parandus, kuid ta oleks väga vastu võetav ja vastaks täiesti endisele praktikale rendilepingute pikendamise seaduse alal.

Siis neljandaks, punkt b redigeerida järgmiselt: „kui rendileping lõpeb 1925. aastal ja ta sõlmitud enne 21. märtsi 1919. a.“

Peale selle leian veel, et tuleks juurde võtta märkus 5, mis käiks järgmiselt: „kui kohtu otsusega, mis seaduse jõusse astunud, rendileping lõppenuks tunnustatud, ei loeta rendilepingut ilma rendileandja nõusolekuta uuendatuks.“ See on väga mõõdukas ettepanek. Viimased sõnad „ei loeta rendilepingut ilma rendileandja nõusolekuta uuendatuks“, oleksid pidanud küll välja jääma, aga siiski olen mina need sisse võtnud, et rentnikkudele, kus see veel vähegi võimalik vastu tulla ja seega Riigikogus kohamannikkude õigustatud huvid kaitset leida. On ju iseenesest mõistetav, et kohtu otsust meie tunnustama peame ja peame teda austama, kui meie tahame, et meie nendesamade mõistetega peaksime opereerima, nagu teised kultuurriigid, ja et meil täielik krediidiüaldus

teiste riikide juures oleks, mis väga tarvilik on, sest krediiti oleks meil nii mitmelgi alal vaja. Iseäranis peame rõhutama, et maapanga asutamiseks ja õitselewiimiseks on meil krediiti vaja.

Juhataja J. Tõnisson: Lõpuse sõna on aruandjal.

Aruandja L. Johanson: Need küsimused on olnud kõne all ka eelmistel aastatel, kui samasisulist seadust on arutatud, kuid Riigikogu on oma otsuse sel kujul andnud, nagu see seadus on välja töötatud. Neid küsimusi on ka arutanud maakommissjon tänawu, nagu näha on sellest eelnõust, mis maakommissjoni poolt oli eile Riigikogu liigetele välja jaotatud. Mina arwan, et ka nüüd ei hakka Riigikogu viimasel tunnil seda küsimust teisiti otsustama, kui eelmistel aastatel, ja sellepärast loodan mina, et Riigikogu kõik need parandused tagasi lükkab.

Juhataja J. Tõnisson: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Tamm'el.

K. Tamm (põl.): Faktilise märkusena pean tähendama, et minu ettepanekute on ainult p. 2 maakommissjonis hääletatud ja ainult 1924. a., 1925. a. Mis puutub aga teistesse minu ettepaneku punktidesse, siis ei ole nemand kunagi maakommissjonis arutamisel olnud. Punkt teises nimetatud paranduse kohta on Riigikogus uusi andmeid ette toodud.

Juhataja J. Tõnisson: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Johanson'il.

L. Johanson (sd.): See seaduseelnõu ei lähe mitte lahku sellest eelnõust, mis maakommissjoni poolt on esitatud omal ajal.

Juhataja J. Tõnisson: Rkl. Tamm'e poolt tehtud parandused tulewad tema soovi järele punktide kaupa hääletamisele. Esiteks on ettepanek tehtud sissejuhatuses võtta „§§ 1 ja 2“ asemele „§§ 1, 2 ja 3“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Teiseks, § 1. teises reas sõnade asemele „aia ja põllu all oleva osa“ võtta sõna „kogusuurus“. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Kolmandaks, p. a redigeerida järgmiselt: „need lepingud on jõus olnud 1923./1924. põllumajandusaasta jooksul ja

on pikendatud Riigikogu poolt 12. aprillil 1924. a. („Riigi Teataja“ nr. 51/52 — 1924. a.) wastuwõetud seadusega.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Neljandaks, punkt b redigeerida järgmiselt: „kui rendileping lõpeb 1925. aastal ja ta sõlmitud enne 21. märtsi 1919.a.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Wiendaks, wõtta sisse märkus 5.: „Kui kohtu otsusega, mis seaduse jõusse astunud, rendileping lõppenuks tunnustatud, ei loeta rendilepingut ilma rendileandja nõusolekuta uuendatuks.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb seaduseelnõu esimese osa § 1. sel kujul, nagu ta esitatud on. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on lisa § 1. wastu wõetud.

Aruandja L. Johanson (loeb): § 2. Käesolewa seaduse § 1. põhjal pikendatavate rendilepingute järele wõib rendileandja aastas renti nõuda:

a) kunni 60-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud enne 23. aprilli 1915. a.;

b) kunni 24-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 23. aprilli 1915. a., kuid enne 23. aprilli 1918. a.;

d) kunni 18-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 23. aprilli 1918. a., kuid enne 23. aprilli 1919. a.;

e) kunni 6-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 23. aprilli 1919. a., kuid enne 23. aprilli 1920. a.;

g) endisel määral, kui leping on tehtud pärast 23. aprilli 1920. a.

Märkus 1. Rendi wäljaarwamise juures käesolewa seaduse järele loetakse: 1 rbl. = 1 mark, 1 ülem-ida rubla = 2 marka.

Märkus 2. Natuuras maksetaw rent kõrgendamise alla ei käi.

K. Tamm (põl.): Käesolewa paragrahwi kohta teen mina järgmise ettepaneku: „§ 2. punktid redigeerida järgmiselt:

a) kunni 100-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud enne 23. aprilli 1915. a.“

See on väga mõõdukalt wõetud, sest teada on, et rublakurs on hoopis teine kui 100-kordne, kõigewähem 200-kordne. Aga mina ei ole kaugemale läinud kui 100-kordse määran, arwesse wõttes linna üüride kohta wõetud seisukohta.

„b) kunni 36-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 22. aprilli 1915. a., kuid enne 23. aprilli 1918. a.“

Siin kui ka teistes punktides on minul öeldud, kui leping on tehtud pärast 22. aprilli, mitte pärast 23. aprilli, nagu walitsuse algtekstis on öeldud, et mitte üks päew — 23. aprill — waele ei jääks.

„d) kunni 24-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 22. aprilli 1918. a., kuid enne 23. aprilli 1919. a.;

e) kunni 10-kordse esialgse rendimäärani, kui rendileping on tehtud pärast 22. aprilli 1919. a., kuid enne 23. aprilli 1920. a.;

f) lepingu tegemise aja peale waatamata kunni 100-kordse 1914./1915. põllumajandusaasta rendimäärani, kui rentniku kasutada olew maatükk juba 1914./1915. majandusaastal kellegi käes rendi peal on olnud;

g) kunni 6-kordse esialgse rendimäärani, kui rendileping on tehtud pärast 22. aprilli 1920. a., kuid enne 23. aprilli 1921. a.;

h) eelmistes punktides mitte ette nähtud juhtumistel jääb rendimäär endiseks.“

Siis teen ma ettepaneku sisse wõtta märkus 3: „Kui mõni teine punkt peale punkt f ka rendimäär lahendab, siis jääb rendileandja walida, kumma punkti alusel ta renti nõuab.“

Palun ettepanekut punktide kaupa hääletada.

Juhataja J. Tõnisson: Kõigepealt tulewad hääletamisele rkl. Tamm'e poolt esitatud parandused: 1) § 2. punkt a redigeerida järgmiselt: „kunni 100-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud enne 23. aprilli 1915. a.“ (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 21 häält, wastu 35 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

2) punkt b) kunni 36-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 22. aprilli 1915. a., kuid enne 23. aprilli 1918. a. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

3) punkt d) kunni 24-kordse esialgse rendimäärani, kui leping on tehtud pärast 22. aprilli 1918. a., kuid enne 23. aprilli 1919. a. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

4) punkt e) kunni 10-kordse esialgse rendimäärani, kui rendileping on tehtud pärast 22. aprilli 1919. a., kuid enne 23. aprilli 1920. a. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

5) punkt f) lepingu tegemise aja peale vaatamata kunni 100-kordse 1914./1915. põllumajanduse aasta rendimäärani, kui rentniku kasutada olev maatükk 1914./1915. majandusaastal kellegi käes rendipeal on olnud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

6) punkt g) kunni 6-kordse esialgse rendimäärani, kui rendileping on tehtud pärast 22. aprilli 1920. a., kuid enne 23. aprilli 1921. a. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

7) punkt h) eelmistes punktides mitte ette nähtud juhtumistel jääb rendimäär endiseks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Edasi, sisse võtta märkus 3: „Kui mõni teine punkt peale punkt f ka rendimäär lahendab, siis jääb rendileandja walida, kumma punkti alusel ta renti nõuab.“ (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Nüüd tuleb hääletamisele § 2. sel kuul, nagu ta on esitatud. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on I osa § 2. vastu võetud.

K. Tamm (põl.): Teen ettepaneku järgmine § 3. siia sisse võtta: „Ka neil juhtumistel, kui rendileping käesolewa seaduse § 1. järele pikendamise alla ei käi, jäetakse kõigile rentnikkudele, kellel on väljaspool linna piire renditud maa peal oma eluhoone, selle seaduse § 2. tähendatud tingimustel niipalju hoonealust maad, kui neil oli rendimaa peale asumise ajal wõi kui siis hooneid ei olnud, siis nii palju, kui hoonete ehitamise ajal maad nende alla võetud sai, kuid milgi juhtumisel mitte üle $\frac{1}{2}$ tiinu.“ Põhjendan seda ettepanekut sellega, et tegelikult väga paljudel juhtumistel ei ole hoone alla võetud 800 ruutsülda, waid on hoo-

pis vähem, ja lepingu põhjal on see vähem määr välja tingitud, ja ei ole miljalgi suurema platsi peale pretendeeritud. Ütleme nüüd, kui seal välja osta tuleb, ja see plats suurendatakse, siis ta läheb kallimaks. Ja on inimesi, kellel suuremat platsi waja ei ole. Hoone omanikul wõib olla on hoone kas maantee ääres, nii et temal isegi väljapääseteed waja ei ole, wõi hoone omanik wõib olla wigane, nii et tema maatööd teha ei saa, ja siis ei ole talle mõtet peale suruda ühte suuremat maatükki, kui ta ise omale soowinud on. Sel põhjal tegin ma selle ettepaneku.

Juhataja **J. Tõnisson**: Panen rkl. Tamm'e ettepanud § 3. hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Aruandja **L. Johanson** kannab ette ja nähtawa enamusega wõetakse vastu seaduseelnõu II osa.

II.

Käesolew seadus hakkab maksma tema wastuwõtmisega.

3. Eesti wabariigi kulude ja tulude eelarwe 1925. aastaks — II lugemisel.

II eelarwe-kommisjoni kaasaruandja **K. Kornei** (loeb): Rahaministeerium. (Waatalisa nr. 3, weerg 4—8.)

L. Johanson (sd.): Ma teen ettepaneku peatükk IV C. — piirituse monopool — § 26. piirituse monopooli erikulud vähendada 2.000.000 marga wõrra, jättes eelarwesse 429.579.000 marka 431.579.000 marga asemel. Selle summa hulgas on 30.000.000 marka pudelite ostmiseks. Väga hästi wõib, nagu komisjonis selgus, ka vähemaga läbi tulla, nimelt 28.000.000 margaga, sest eelmisel aastal oli kulutatud 29.000.000 marka ja teatav tagawara pudelistest on olemas, see tagawara on õige suur ja on neid terwed aidad täis. Kui ei peaks aga läbi tulema, siis on wõimalik ka piiritusepudeliid rahwalt tagasi võtta. Praegu wõetakse rahwalt tagasi ainult wiinapudeliid, kuna aga need inimesed, kes piiritust ostawad, peawad $\frac{1}{4}$ toobilisest pudelist 30 marka maksma pudeli eest, mis ainult 10 marka wäärt on. Niiwiisi pudeliid rahwa hulka laiiali laotada ei ole mitte otstarbekohane ega tululik. (E. We-

berman, rhsw.: Klaasiwabrikutele aga wäga tulutoow.) Wabrikutele ehk küll, kuid tuleb meeles pidada, et üks osa pudelid on ostetud waluuta wastu wäljamaalt. Kas seda ka praegu tehakse, ei tea ma mitte. Igatahes peaks aga selle summaga läbi tulema, ja minu arwates ei peaks rahwa sekka mitte asjata pudelid laiali laotama. See on isegi suur pahe, kui rahwas maksu maksab wiina ja piirituse pealt, aga mina pean seda täiesti ülearuseks, kui nüüd selle juures hakatakse rahwale weel laiali laotama pudelid, millega ometi midagi teha ei ole.

M. Martna (sd.): Auistatud Riigikogu liikmed! Hoolimata sellest, et mulle juba enne lõunat mõista anti, et üldiste asjade üle kõneleda ei maksa, sest et otsustatud on eelarwet kiiresti wastu wõtta, wõtsin ma siiski sõna ja tahan ka selle peatüki juures paar üldist lauset awaldada.

Rahaministeeriumi eelarwe arutamise juures tuleb meil igatahes meelde see rahaministeeriumi majanduslik süsteem, mida meie praegune härra rahaminister juhib. Praegune rahaminister juhib seda majandussüsteemi alles lühikest aega, sellepärast wõib olla ei ole mitte asjata siinjuures mõni minut peatada. Meie kuulsime wiimasel riigi majandusnõukogu koosolekul, eriti märkasime seda pikemast kõnest, mida praegune lugupeetud Riigikogu juhataja härra Tõnisson ette kandis, et meie majandussüsteemis nii mõnigi parandus teha tuleks, nii mõndagi muutma peaks. Ma ei taha nende muutuste juures üksikasjaliselt peatada. Ma tahaksin ainult Riigikogu tähelpanu selle peale juhtida, et meie oma praeguse wõi sennise majandussüsteemiga suure tööpuuduse juurde oleme jõudnud. Eriti näis see tööpuudus wiimasel, möödunud aastal kaswawat, ja rahaministeeriumi eelarwe käesolewal aastal ei näita mitte, et seda majandussüsteemi muuta tahetakse. Midagi ei ole rahaministeeriumi eelarwe juures selle peale sihitud, et näha, mida wahest tööpuuduse wastu, selle ärakaotamiseks teha tahetaks.

Edasi juhiksin ma tähelpanu selle peale, et selles süsteemis ka meie maksusüsteem endiseks on jäänud. Härra rahaminister on küll kõnelenud, et tema kawatseb maksuma panna wäärtuste juurdekaswu maksu. Millal sellest aga asja saab — ei tea. Meie riigimajapidamine

seisab ka käesolewal aastal nendesamade sissetulekuallikate peal, mis waremalt, see on peaasjalikult kaudsete maksude ja tollide peal, mis niisamuti kaudsed maksud on. Omandusemaksudest, mis meie poolt nii mitmel puhul soowitatud on, ei ole senniajani niihästi kui mitte midagi saanud.

Ma juhiksin ühtlasi tähelpanu ka selle peale, et meil maksustatistika niihästi kui puudub. Otsekoheste maksude peawalitsus korjab küll statistilisi andmeid, aga need andmed on sellel peawalitsusel, nii öelda koduseks tarwitamiseks. Riigikogu liikmed ja eelarwe-komisjonide liikmed wõisid nende arwudega kuidagi tutwuneda, aga awalikkuse ette ei ole need mitte jõudnud. Minu arwates oleks see ikkagi wäga kasulik, kui meie ka maksu-maksjate wõi maksualuse kapitaaliga ja teiste nende asjade wõi objektidega, mille pealt maksu wõetakse, tutwuneksime statistika kaudu. Omal ajal tähendati meil küll, et warandusemaksud ei wõiks midagi sisse tuua, sest meie miljonärid olla kõik „pennimiljonärid“. Mina julgesin siiski arwata, et nendel „pennimiljonääridel“ siiski tugewamad õlad on, kui töölistel, kes ainult oma wäikesest palgast elawad ja ka ametnikkudel, kelle palk niisamuti wäike on. Kaudsed maksud lasuwad aga just nende õlgadel. Kaugelt suurem osa riigi sissetulekuid saadakse kaudsete maksudega. Kui meie siis statistika kaudu näeksime, et meil warandust, omandust, kust maksu wõtta wõiks, tõepoolest ei ole, siis peaksime sellega leppima, et jõukamad inimesed nõndasama waesed on kui teised. Arwama peaks aga, et see mitte nii ei ole, waid überpöördu.

Ma juhiksin ka weel tähelpanu elukalliduse peale. Elukallidus ei ole mitte ainult Eesti nähtus, waid see on nähtus, mis praegusel ajal terwe Euroopa peal lasub, mis üldine nähtus on. Aga peab ütleva, et siin ja seal, mujal katsutakse selle nähtuse wastu ka wõidelda. Meie majandussüsteemi juures ei leia sellesarnast mitte. Elukalliduse wastu meil ei katsuta wõidelda. Läänud aastal seisid elukalliduse wastu wõitlemine kaudses wõitluses, see on — marga kindlustamises. Et marga kindlustamine tähtis oli ja tähtis on, see on kahtlemata kindel. Ka töölistel ja wäikse palga saajatel on tähtis, kui meie mark kindel on. Aga elukalliduse wastu wõitlemine ei tohiks ai-

nult marga kindlustamisega piirduda. Siin peaks ka teisi abinõusid katsutama. Meie poolt on omal ajal mõnesuguste asjaolude peale tähelepanu juhitud, kuidas seda tegema peaks ja teha võiks. Seda ei ole arvesse võetud. Aga ka mitte midagi uut ei ole meie majandussüsteemi kohta mujalt päewawalgete tulnud, mida elukalliduse wastu wõitlemiseks nimetada võiks. Kui tähtis see praegusel silmapilgul on, kus niisuur tööpuudus walitseb, kus meil niipalju töötatöölisi ja nende perekondi, see on igale arusaajale, kes selle tõsiduse peale mõtelda tahab, selge. Ei ole mitte ükskõik, kuidas sellel „kallil ajal“ — ma ütlen „kallil ajal“ selles mõttes, nagu meie kirik seda juba wanast ajast tunneb, majanduspoliitikat juhitakse. Endistel aegadel paluti kirikutes: „jumal kaitse meid sõja, katku ja kalli aja eest“. Meie ajal ei tehta sedagi mitte. (W. Linnamägi, krst: Tehakse ka praegu weel.) Ma palun wäga wabandada! Ma ei ole kaua aega enam kirikus käinud. Aga tagajärgi on meie ajal sellest niisama wähe kui enne. (Wahelhüüe J. Luur'i, krst. poolt.) Jah, härra Luur, kui Teie isiku järele otsustame, siis küll peaks otsustama, et sellest kasu on. (Wahelhüüekeskelt.) Aga mitte selles ei seisa asi, waid selles, et praktiliselt midagi ei ole tehtud.

Teine niisama walus küsimus on korterikriis. On kindel, et haigused, suur surewus, wäike sündiwus on oluliselt seotud wiletsate korteritega. On kindel, et meil korteriwiletsuse wastu wõidelda tuleb, kui meie riik, meie rahwas elada tahab. Ja meie tahame elada! Siis ei tohiks meie selle häda wastu wõitlemise teelt kõrwale astuda, waid peaksime wõitlust jätkama. Aga seda ei ole näha. Need wäikesed riiklikud laenusummad, mis kaks-kolm aastat tagasi majade wõi korterite ehitamise toetamiseks Riigikogu poolt määrati, on lõpukorral, ja meie majanduspoliitika juhid, meie majandussüsteemi isad ei mõtle selle peale, kuidas uusi summasid leida. Kui lugu tõesti nõnda on, et meie selle peale mõelda ei wõi, et meie selle hädaohu wastu wõidelda ei jaksa, siis, austatud härrad, teate teie, mis see tähendab. Mina aga arwan, et meie seda oma elu ja tulewiku kohta öelda ei taha. Meie ei wõi seda öelda, wähemalt senni kui meie katseid ei ole teinud. Meie läheme kangekaelselt igast katsest mööda, meil ei taheta seda tõeks tunnistada — ja selles seisab häda.

Wiimaks nimetaksin weel alkoholi. Nagu endistel aastatel, nõnda näeme ka tänawu aastal — see tuleb küll sissetulekute osas ette, aga meie wõime seda ka juba wäljaminekute juures näha, — et alkoholi monopooli peale suured summad kulutatakse. Meie teame eelarwe kaudu wäga hästi, et sissetulekud alkoholist, see on mürgist, mida meie rahwas jooma peab, riigi sissetulekute juurde on jäänud, nagu endistel aegadel. Minu arwamise järele, ma ei tea kui õige see praegu on, iga kuues mark, mis riigikassasse sisse tuli — tuli alkoholi eest sisse. Ja ka praegusel silmapilgul, kus käesolewa aasta eelarwe arutamise käes, ei ole teisiti. Ka praegusel silmapilgul on leitud, et alkoholi müük, alkoholi monopool, alkoholist sissetulek meie riigi majapidamise tasakaalustamiseks paratamata tarwilik on. Niihästi kui meie korteritepoliitikas, wiletsates korterites meie rahwa tulewiku hädaoht pesitseb, nõndasama pesitseb alkoholi müügi sees kahtlemata meie rahwa halb tulewik. Ma kahetsen, et meie majanduselu juhid wõimalust ei ole leidnud nende hädaohtude wastu tõsiseks wäljaastumiseks, see on üldse katseid teha, et nende wastu wälja astuda. Mulle näib, et meie siin pimedas edasi sammume ja mina kardan, et me pimedas edasi sammudes kuristikku langeme, mis meid waritseb. — Ma ei tea, kas ma härra Weberman'ile heaks meeleks ka ettepaneku pean tegema — rahaministeeriumi eelarwet wähendada? Kui see nii on, siis teen ettepaneku härra rahaministri palgast üks mark maha tõmmata.

Riigikassa juhataja **P. Öpik**: Härra rkl. Johanson'i poolt on ette pandud, wähendada aktsiisi peawalitsuse eelarwet piirituse monopooli alal krediiti pudelite ostmiseks 2 miljoni marga wõrra. Sellega ei wõi rahaministeerium nõus olla, sest 2 miljoni marga wõrra krediiti wähendades ei suudaks aktsiisi peawalitsus läbi wiia käesolewal aastal täies ulatuses wiinamüüki pudelites. Kuid selle korralduse tähtsus ja hädatarwilikkus on juba läinud aastal kinnitatud ja selle läbiwiimine baseerub Riigikogu enese soowiawalduste peal. Pealegi on terwishoidlikust seisukohast palju otstarbekohasem piiritust pudelites müüa, ja teiseks on just salawiinamüügi ja salakauba mõttes piirituse pudelites müük palju otstarbekohasem ning wõimaldab sellekohase kontrolli.

Rahaminister **L. Sepp**: Wäga austatud Riigikogu liikmed! Härra Martna leidis nähtawasti, et majanduselu kõige kurja juur on rahaminister. Ma oleksin wäga õnnelik, kui see nii lihtsalt lahendust leiaks ja nii selle kurja juure kätte saaks. (M. Martna, sd.: Sellest juurest oleme juba warem kõnelenud, härra minister, mitte täna üksi. — K. Päts, põl.: See juur kaswab edasi.) Mõnikord oleme õnnelikud, et mõned juured sügawale on juurdunud, ja et kõik juured ei ole alati mitte halwad. Mis puutub wäärtuste juurdekaswusse, siis on selle sissewiimine sarnase mõistena, nagu ta siin üles on wõetud, peaaegu wõimatu, sest raske on öelda, kas meie wäärtused otsekohe tõusnud wõi langenud on. Paljud wäärtused on igatahes märksa langenud, eriti maawäärtus. Sedasama peab ütlema, et ka paljudes linnades on immobiilide wäärtus tugevasti langenud, sest kui nad sisse midagi ei too, siis ei ole nad seda wäärt, mis nad täitsa wabade üüride juures wäärt on. Kuid rahaministeeriumil on teine kawatus, ja see on kaunis ligidane wäärtuse juurdekaswu maksu mõttele. See on nimelt maks teenimata kasu pealt. Teenimata kasu tundemärke leian mina selles, kui näiteks keegi inimene sõjaajal kullas laenanud oli ja nüüd seda poolteise Eesti margaga tasub. Need on kindlad tundemärgid, mida maksustada wõib. Seda teenimata kasu tuleb riigi heaks maksustada. Ma loodan, et ma selle aasta lõpupoole wastawa seaduseelnõuga järgmiseks eelarweks esineda jõuan. (Wahelhüüe: Alles järgmiseks?) Pean tähendama, et selle eelarwe jaoks tuli minul isiklikult kahe kuu jooksul kolme kunni nelja wõi koguni wiie maksuseaduse parandusi esitada. See maks on igatahes sedawõrd keeruline, ta nõuab wäga suurt järeelkaalumist, et ta asjalikult ja otstarbekohaselt läbi wiidaks.

Mis puutub elukorterite laenusse, siis on siin püütud kõigesuuremat häda kustutada, sest et meil korterid mitte olemas ei ole. See ei tule mitte sellest, et riik ei taha palju wälja anda, waid sellest, et meie sedawõrd waesed oleme, et meie sarnast luksust omale lubada ei suuda. (M. Martna, sd.: Kas korter on luksus?) Ma wõtan luksust oma seletuse järgi, nimelt mina loen seda luksuseks, kui inimene elab rohkem, kui temal sissetulekuid on, siis on see selle inimese

kohta luksus. (L. Johanson, sd.: Ei see ei ole õige seletus. Kui näiteks... — M. Martna, sd.: Siis on ka töötatöölisele tema wilets korter luksus.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun, kui tahate „näiteks“ kõneleda, sõna wõtta.

Rahaminister **L. Sepp**: Näiteks ei saa mitte neid inimesi tuua, kellel sissetulekuid üldse ei ole. (L. Johanson, sd.: Siis on elu üldse luksus. — Naer.) Ma wõtan praeguse normaal sissetuleku, ja kui inimene tahab enesele rohkem lubada, kui ta normaalolude juures teenib, siis ei saa seda luksust lubada, et ta rohkem kulutaks, kui sisse wõtab. Kui meie normaalselt rohkem sisse wõtame, siis laheneb selle järgi ka korteriküsimus ja ainult selle järgi, kuidas meie sissetulekud suurenewad, suurenewad ka korteri mõnusused. See on paratamata tõde. Ja kui meie eestkätt oma wäikeste kapitalidega läheme wälja ainult korterite mõnususte parandamisele ja selle juures jätame sissetulekute suurendamise kawad kõrwale, siis oleks see wale tee. Kõigepealt peame meie oma esimesed kapitalid katsuma töösse panna sellele alale, mis meile otsekohe sissetulekuid annab. Seda wõib olla maaparanduse laen, piimatalituste laen jne. ja niipea kui need laenud hakkawad meile puhast sisse tooma ja uue toodangu juurde teewad, siis see iseenesest lahendab korteriküsimuse. Muidugi selle juures ei saa ju täitsa külmaks pealtwaatajaks jääda, waid ka elukorterite laenusid tuleb suurema häda kustutamiseks anda, ning walitsus peab püüdma ka edaspidi wäikeste summadega nii palju kui see wõimalik on esimese järgu hädasid kustutada. Ma ei ole muidugi nii suur optimist, et seda uskuda, et kõik hädad ilmas kahe aastaga kustutatud saaksid, waid seda saab pikka-mööda. Käesolewal aastal on suured summad juhitud mitte elukorterite laenusse, waid maaparanduse laenusse ja teistesse produktsiooni tõstwatesse laenusse, ja ma usun, et see laenuandmine on õigel teel.

M. Martna (sd.): Ma pean wäga wabandama, kui mina härra ministriga natukene polemiserima pean. Ma ei mõtle sellega mitte kaugele minna ja ma ei usu isegi, et need wäited, mis härra

minister siin ette tõi, et need tõepoolest ta majanduspoliitikas, majandussüsteemis juhtivad vaited on, vaid need on niisama siit kõnetoolilt kõneledes äkki keele peale tulnud. Minu arusaamise järele ja iga teise inimese arusaamise järele on elukorter niisama vajadus, nagu söök ja riie. Korterite headusest oleneb rahva terwislik ja moraalne kõrgus. See ei ole mitte minu põhimõte, vaid see on Anatole Francé'i põhimõte, ja ma usun, et see mees teadis ka mis ta ütles. Kui meie arwaksime, et parem korter luksus on, wõi üldse korter sellele luksus on, kes ei suuda üüri maksta, siis — mina hüüdsin juba wahele — et töötatöölistel mingisugust teenistust ei ole ja seega on siis temale igasugune ulualune luksus, sest et ta üüri oma sissetulekust maksta ei suuda. Kui niisugune juhtumõte majanduspoliitika juhtumõtteks wõiks saada, siis on see uus, ja meie ei wõiks selle poolt olla. Korteriolude parandamine on niisama tarwilik ja tuleb paratamata selle juurde asuda, ja juba enne, kui piimatallitustest nii palju kapitaaliga saame, et meie korteriolude küsimust lahendada wõime hakata. See on asjaolu, mida mina rõhutasin ja mis ka härra rahaministri sõnadest wälja kõlab, et meil tõepoolest weel sellest hädaohust aru ei saada ja nii kaua kui sellest aru ei saada, on iseenesestki mõistetaw, et meie selle vastu wõidelda ei suuda. Suuremates maades, Euroopa maades, on käsikäes rahapuudusega, tööpuudusega ja teiste niisuguste hädadega, nagu meil praegu walitsewad, siiski ka korteripuuduse vastu wõideldud. Ma wõin seda näiteks isegi Inglismaalt öelda, wõin Shweitsist öelda, wõin Wiinist öelda jne. (Rahaminister L. Sepp: Inglismaal on rahapuudus natuke wäiksem kui meil.) Ta oli siiski nii suur, et kawatsetud plaanid seisma jäeti. (Wahelhüüe rahaminister L. Sepp'a poolt.) Jah, jäeti seisma, aga mitte nõnda nagu meil, vaid tuldi jälle uute plaanidega! Tsheho-Slowaakias, kus tööpuudus suurem oli kui meil, mindi korterikriisi lahendamise juurde. Ja Wiinis, teie teate wäga hästi, missugused olud seal 2—3 aasta eest walitsesid. Raha oli tuhat korda rohkem langenud kui meil, ja ometi wõeti Wiini linnas ja teistes Austria linnades korterikriisi lahendamine ette. Meil aga öeldakse, et meie laenamine enne piimatallitustele ja alles siis, kui meie raha sealt tagasi saame, hakame korterikriisi lahendada!

Juhataja **J. Tõnisson**: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja **K. Kornel**: Härra Johanson'i ettepaneku kohta wõin ma seda öelda, et komisjon on seda kaalunud ja on seda summat vähendanud juba 2.270.000 marga wõrra. Komisjoni enamus leidis, et rohkem vähendada soowitaw ei ole.

Härra Martna'le on härra rahaminister juba isiklikult wastanud, ja ma arwan, et ehituslaenu küsimus tuleb operatsioonifondide juures uuesti kõnelemisele. Sellepärast ei tahaks selle juures pikemat peatada. Komisjoni kaaluti seda küsimust õige tõsiselt ja jõuti üksmeelsele otsusele ning leiti üles uus pahe: ehituskriisi lahendamise kriis. Nimelt on selgunud nende andmete järele, mis rahaministeeriumist saadud, et ehitused, mis riikliku laenuga ette wõetud, lähewad wäga palju maksma. On juba juhtumisi teada. Näiteks ühes ametnikkude ühingu majas, mis riikliku laenuga ehitati, lähewad korterid sedawõrd kalliks, et need samad ametnikud ei saa neid korterid endale pidada, vaid on sunnitud neid easi andma neile isikutele, kes wõiwad korterite eest rohkem maksta. (Wahelhüüe M. Martna, sd. poolt.) Mitte seda, härra Martna, et meie peaksime korterikriisi lahendamisest loobuma, vaid mina juhtisin tähelepanu selle peale, et siin on eksitud ja on eksitud just selles mõttes, mis mõttes Inglismaal eksida ei taheta. Inglismaal, enne kui riikliku laenuga laiemas ulatuses uusi maju hakatakse ehitama, püütakse kõik tööd ühe tüüpi alla wiia ja wõimalikult mehaniseerida, et aknaraamid oleksid ühekõrgused, ühelahused jne. Seal on tahtmine ühist tüüpi luua. Kui teie aga waatate, kuidas meil Lasnamäel kangidega paasi murtakse ja primitiivselt ühe hobusega alla weetakse, kas teie siis weel kahtlete, et sarnase ehitusmaterjaali valmistamise juures korterikriisi lahendamine kalliks ei lähe. Sarnase ehitusmaterjaali valmistamise juures peab korterikriisi lahendamine paratamatult kallimaks minema, kui siis, kui Lasnamäel paemurdmiseks paar elektrisaagi käima pandaks. Teisest küljest peab ütleva, et meil tahetakse kaht asja kätte saada: meie tahame üksikutele isikutele wõimalust anda enestele oma jaoks maju ehitada ja ühtlasi tahame ka korterikriisi jõudsalt lahendada. Kindel on, et ühe willa ehitamine läheb kaks

kunni kolm korda kallimaks maksma, kui samasugune korter neljakordses majas. (W a h e l h ü ü e M. M a r t n a, s d. p o o l t.) Mina lugesin just ühe parema Saksa eriteadlase kirjeldust. Wäga ilus on ju aialinnade peale mõelda, aga seda wõiwad rikkad rahwad teha, kel palju kapitaali on. Meie kaalusime komisjonis korterikriisi küsimust ja meie ei eita, et selle pahe peale ei saa kergelt wadata. Seda pahet tuleb lahendada, aga sennises lahendamiswiisis on wäga palju puudusi. Meie peaksime tulewikus rohkem rõhku panema just selle peale, kuidas ehitusmaterjaali odawamaks, kättesaadavamaks teha, ehitustöid ühflustada, et walmistuskulud wäikesed oleksid. (W a h e l h ü ü e d p a h e m a l t p o o l t.) Waadake, nii on see asi, ja ma pean ütleva, et kui meie ehituskriisi lahenduse puudusi ei kõrvalda, siis meil wäga raskeks läheb seda keerdsõlme lahti arutada. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Inglased ei mõtle meie retsepti järele talitada, waid nad asuwad praktilisemalt selle asja kallale. Ühte ei saa aga teie salata, et igalpool ollakse korterikriisi lahendamisel sunnitud arwutama rahwamajanduse kandejõuga. Härra rahaminister jättis wastamata etteheite, et riik tahab alkoholist jällegi suuri sissetulekuid saada. Meie oleme sellest igal aastal kõnelenud ja kõneleme wististi sellest edaspidigi iga aasta. Mina pean aga ütleva, et ei olnud komisjonis elawamat momenti, kui see, kus pikalt ja laialt kõneldi alkoholi sissetulekutest. Ma ütlesin seal, et meie kõneleme wist selle poolt ja wastu nii kaua, kunni meie üksteist enam hoopiski ei kuulu. Meie peame ükskord ka maha istuma ja mõtlema, kuidas sellest pahest lahti saada, sest siamaale ei ole ükski esitanud kawa, kuis sellest pahest lahti saada. Aga meie peame sellele küsimusele ligemale minema. Mina olen alati karskuse poolehoidja olnud ja näeksin heameelega, et joomine kord wäheneks. Kui meie aga tahame karskuse tahtest wälja minnes seda küsimust lahendada, siis peame kõigepealt küsima, kas meie suudame lähemas tulewikus kartulikaswatusest loobuda wõi mitte, kas meie põllumees on walmis kartulikaswatuse pealt mõne teise saaduse kaswatamise peale üle minema. (M. M a r t n a, s d.: H ä r r a H ü n e r s o n ütles, et kartulit lehmale sööta on palju kasulikum kui inimestele joota!) Mina ar-

wan, et põllumajanduses need üleminekud wäga lihtsad ei ole! Teisest küljest on üldiselt teada, et meie põllumehed oma harjumustest kergesti ei loobu ja ühe saaduse kaswatamise pealt teise peale kiiresti üle minna ei taha. Komisjon kaalus seda küsimust wäga põhjalikult ja jõudis sellele seisukohale, et ega ühe aastaga sellest pahest lahti ei saa. Seda mõtet awaldati ka läinud aastal ja seda eelarwe-summat on katsutud wähenendada. Seda küsimust üksikult omaette lahendada ei saa, — sellega kaasas peab käima sellega seotud rahwamajandusliku probleemi lahendamine. Kuid ühtlasi peab tähendama, et kõigeparem lahendus sellele oleks, kui meil koolides järk-järgult hakataks kaswatama karsket noorsugu. Ja mina arwan, et kui teie mitu põlwe noorsugu karskusele üles kaswatate, siis wõite ka selle peale mõelda, kuidas seda summat eelarwest järk-järgult kustutada, kuid samal teel selle asemele uut sissetulekuallikat muretseda. Kui meie tahaksime ilma pikema jututa selle summa maha kustutada, siis ma kahtlen, et meie praeguse seisukorra ja seltskonna waadete juures muud kätte saaksime, kui ainult piirituse salakaubana sissetoomist ja sellega salajase wiinapõletamise õhutamist.

J u h a t a j a J. T õ n i s s o n: Rkl. Johanson'i poolt on ettepanek tehtud peatükk IV C. § 26. — piirituse monopooli erikulusid — wähenendada 2 miljoni wõrra, jättes eelarwesse 431.579.000 marga asemel 429.579.000 marka. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Nüüd panen hääletamisele kogu rahaministeeriumi kulude eelarwe parandatud kujul. Paranduse tagajärjel muutub rahaministeeriumi kulude-eelarwe üldkokkuvõte 612.872.600 marga pealt 610.872.600 marga peale ja wastawas paragrahwis, see on § 26., muutub summa 431.579.000 marga pealt 429.579.000 marga peale. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on rahaministeeriumi eelarwe-osa wastu wõetud.

III eelarwe-komisjoni kaasaruanaja J. U i b o p u u (loeb): Kaubandus-tööstusministeerium. (Waata lisa nr. 3, weerg 8—9.)

J u h a t a j a J. T õ n i s s o n: Sõna on rkl. Uibopuu'l.

J. U i b o p u u (rhws.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Teen ettepaneku kau-

bandus-tööstusministeeriumi keskasutuse peatükk I § 1. — palgad — vähendada 90.000 marga võrra. Minu ettepanek on tingitud sellest, et kaubandus-tööstusministeeriumil praegu juhti ei ole, ja ase-täitjale maksetakse 18.000 marka kuus. Seega jääks igas kuus 18.000 marka üle ja see oleks kolme kuu eest, see on kunni 1. aprillini 54.000 marka. Siis üks majandusnõunik saab välisministeeriumist täie palga 18.000 marka ja kaubandus-tööstusministeeriumist üks kolmandik palka — see on 6.000 marka. Siit jääks igas kuus üle 12.000 marka, nii et üldine kokkuhoid kunni 1. aprillini oleks 36.000 marka ja kõik kokku teeks välja 90.000 marka. Et eelarwet mitte liigse summaga koormata, tuleks see summa kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwes peatükk I § 1. kustutada. (K. Päts, põl.: Kolmeks kuuks?) Jah, ainult kolmeks kuuks. (J. Laidoner, põl.: Kas arwate, et nii ruttu uue ministri saate?) Noh, kui ei saa, siis jääb jälle üle.

Riigikassa juhataja **P. Öpik**: Wabariigi Walitsuse poolt oli ette pandud täiendada kaubandus-tööstusministeeriumi kaubandusosakonna koosseisu juhataja abi kohaga, palgaga 21.600 marka kuus, nagu see teisteski wastawates peawalit-sustes on. Sennine ametnik sai selle koha peal kunni siinamaani ainult 15.300 marka kuus ja teenis eriteadlase nime all. Riigi-kogu kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwe-komisjon oli walitsuse ettepanekuga päri ja aktsepteeris tema, kuid üht-lustamise komisjon oli selle ettepaneku wahepeal jälle tagasi lükanud ja juhataja abi koosseisudest kaotanud. Sellepärast paluksin mina austatud Riigikogu liik-meid, et minu poolt täiendawalt tehtud ettepanek wastu wõetaks ning lubatakse koosseisudesse üles wõtta kaubandus-osakonna juhataja abi palgaga 21.600 marka kuus, kuid mitte terve aasta eest, waid alates 1. juunist, see on siis 7½ kuu eest kunni aasta lõpuni, mis välja teeks suurendamise 162.000 marga võrra pal-kade osas.

E. Weberman (rhsw.): Kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwe-kom-misjonis oli see küsimus arutamisel, mida praegu Wabariigi Walitsuse esitaja siin nimetas. Komisjon tunnistas ühel häälel tarwilikuks kaubandusosakonna juhataja abi koosseisu wõtmise. Selle

juurde oleks mul härra Öpik'u sõnadele täiendawalt juurde lisada, et kaubandus-osakonna juhataja abi koht on sellepärast tarwilik, et kui selle osakonna juht juhtub ära olema wõi ta mingisugusest komis-joni tööst wõi näiteks kaubalepingute sõlmimisest jne. osa wõtab, et siis temale oleks wastawa kwalifikatsiooniga ase-täitja. See puudus tundus juba sel ajal pahena, kui kaubandusosakonna juht weel ametis oli. Kui aga läinud aastal see ametnik välisministeeriumi teenistusesse astus, siis on sellest ajast peale Eesti kaubanduse juhtimine kaubandusosa-konna poolt seisma jäänud: juhataja oli teenistusest lahkunud, abi tal üldse ei olnud, ja järele jäid ainult kantseleijõud. Niisugune aparaat riigikaubanduse juhti-miseks on täiesti poolik ja seda peab pa-randama. Sellepärast oli ka arusaadaw, mispärast eelarwe III komisjon ühel häälel selle Wabariigi Walitsuse poolt tehtud ettepaneku heaks kiitis. Ühtlus-tamise komisjonis on aga — mina siis enam komisjoni tööd osa ei wõtnud — ei tea missugustel põhjustel, nagu mulle räägiti juhuslikult, see ettepanek maha hääletatud. Sellepärast oleks täiesti soowitaw, et see Wabariigi Wa-litsuse ettepanek, mida härra Öpik siin kordas, wastu wõetaks.

Juhataja **J. Tõnisson**: Hääle-tamisele tuleb kõigepealt rkl. Uibopuu ettepanek: „Peatükk I. Keskasutuse all § 1. Palgad vähendada 90.000 marga võrra.“ Siis tuleks hääletamisele riigi-kassa juhataja ettepanek. (Hääleta-takse.) Nähtawa enamusega on rkl. Uibopuu ettepanek wastu wõetud. Hääletamisele tuleb riigi-kassa juhataja ettepanek, täiendada kau-bandusosakonna koosseisu juhataja abi kohaga, palgaga 21.600 marka kuus ja üles wõtta wastaw krediit 7½ kuu eest, see on 1. juunist alates 162.000 marka. (Hääletatakse.) Nähtawa ena-musega on ettepanek wastu wõetud.

Sellega muutub siis kaubandus-töös-tusministeeriumi eelarwe kogusumma 14.751.300 marga pealt 14.823.300 marga peale. Panen kaubandus-tööstusminis-teeriumi eelarwe-osa ühes wastuwõetud muudatustega hääletamisele. (Hääle-tatakse.) Nähtawa enamusega on kaubandus-tööstusminis-teeriumi eelarwe-osa wastu wõetud.

IV eelarwe-komisjoni kaasaruandja **B. Oja** (loeb): Haridusministeerium. (Waata lisa nr. 3, weerg 9—11.)

E. Martinson (väljasp. rhm.): Ma panen ette haridusministeeriumi eelarwe peatükk III B. § 1. — palgad — vähendada 350.000 marga wõrra ja sama peatükk § 14. — hoonete remont — suurendada 350.000 marga wõrra. Oma ettepanekut põhjendan ma sellega, et seda palkade vähendamist wõiks ette wõtta Tallinna õpetajate seminaari õpetajate arwu vähendamisega. Tähendatud vähendamise summa aga läheb Tallinna õpetajate seminaari hoone remondiks. Meil on õpetajate ettevalmistamise kohta palju kõneldud, kuid kindlaid seisukohti ei ole wõetud. Suur osa meie koolitegelastest on pedagoogiumide wõi instituutide poolt, kuid kõrwale jättes selle küsimuse lõpuliku lahendamise, arwan mina, et tuleb igatahes üks sarnane asutus ellu kutsuda pedagoogiumi nime all, mis oleks teisiti korraldatud kui õpetajate seminaarid, kuhu wõetaks wastu keskkooli lõpetajaid ja seal neid kahe wõi kolme aasta kestel ette valmistataks õpetaja kutsele. Et seda wõimaldada, siis oleks kõige loomulikum, et selle õppeasutuse korraldajaks kutsutaks isik, kes selle mõtte eest on ka wõidelnud. Praegusel korral oleks see ka wõimalik, sest nüüd on Tallinna õpetajate seminaari juhatajaks härra Kuks määratud, kes just selle mõtte eest on wõidelnud. Kui nüüd sellele teele asuda, et seminaar edaspidi muuta pedagoogiumiks, muidugi selle kawatsuse teostamine sünniks wastawa seaduseelnõu alusel, siis tuleksid esialgu seminaari algklassid sulguda, kuna nende õpetajate palgad jääksid järele. Tähendatud klasside sulgumine oleks wõimalik juba käesolewa aasta sügisel, kusjuures õpetajate wabanemisel jääksid üle nende pooleaasta palgad, mis teeksid wälja 350.000 marka. Tähendatud summa aga läheks Tallinna õpetajate seminaari hoone remonttööde peale, sest tähendatud hooned wajaksid õige palju ja põhjalikumat remonti, rohkem kui selle summaga wõimalik seda korraldada oleks, kuid midagi ikka selle summaga ära teha wõiks. Seminaari hoone puuduste kohta on pikem kirjutus ilmunud ajalehtedes, mispärast ma ei hakka neid puudusi ette tooma. Kui aga wõetakse tähendatud summa remonttöödeks, siis ei oleks see eelarwe suurendamine ega ka vähendamine,

waid summade ühest paragrahwist teise ülekanndmine. Neil motiividel panen ette peatükk III B. § 1. — palgad — üle kanda sama peatükk § 14. — hoonete remont — 350.000 marka.

K. Indermitte (põl.): Haridusministeeriumi eelarwe juures sõna wõttes tahaksin ma austatud Riigikogu liigete tähelpanu juhtida IV peatüki § 15. peale. Selles peatükis nõutakse toetust teaduse ja kunsti edendamiseks kogusummas 30.561.400 marka. Meie teadus ja kunst on algastmel ja tarwitab hädapärast toetust. Ma ei wõi öelda, et tähendatud summa, mis toetuseks määratud, suur oleks. Aga alles hiljuti kuulsime meie härra rahaministri suust, et meie tänawune eelarwe ots-otsaga mitte kokku ei tule, waid puudujäägiga lõppema peab. Korralikus majapidamises ei tohi wõla-pealelamist ette tulla, peab järele waatama, kas wäljaminekus mitte mõnda summat ei ole, mis wast hädatarwilik pole. Siin aga leidub mõni summa, mida maha kärpima peaks, ja niisuguseid summasid on selles peatükis mitu. Seal on näiteks ette nähtud toetus teatritele. Wanast Rooma ajaloost on meile tuttav selleaegne rahwa nõudmine walitsusele — leiba ja teatrit. Hiljuti määrasime nälgiwale rahwale suuremad summad leiwa muretsemiseks. Kuid küsida tuleb, kas meie summasid teatrite peale kulutada tohime, kuna selgesti teame, kui raske waewaga maksumaksjad need summad kokku panewad, samuti teame, missugune puudus maarahwa keskel walitsemas. Teatrite peale on üldse krediiti määratud 11.200.000 marka ja nimelt: Tallinna „Estonia“ teatril — 5½ miljonit, Tartu „Wanemuisele“ — 3½ miljonit, Pärnu teatril — 300.000.—, Wiljandi — 125.000.—, Narwa — 300.000.—, Kuressaare — 75.000.— ja „Draamastuudiole“ — 100.000 marka, peale selle weel Wene haridus- ja heategevatele seltsidele — 200.000 marka. Kokku teatritele 11.200.000 marka. Kui tahetakse pealinna, minupärast ka weel ülikoolilinna teatritele toetust anda, see oleks weel kuidagi põhjendatud ja arusaadaw, kuid meil tahetakse seda weel anda maakonnalinnadele, nagu Walgale, Wiljandile, Narwale ja isegi Kuressaarele. Ma küsiksin teie käest: miks ei ole Paidale ega Põltsamaale, ei Nuiale ega Nuustakule toetust määratud. Kui toetust annate, siis andke juba igäühele. Eelarwe-komisjonis te-

gin minia põllumeeste rühma nimel ettepaneku seda summat vähendada. Et see ettepanek komisjonis tagasi lükatu, siis olen sunnitud Riigikogus ettepanekut kordama. Teen järgmise ettepaneku: „Haridusministeeriumi eelarwe, peatükk IV, § 15. — kultuuriline toetus 30.561.400 mk. — vähendada 1.100.000 marga wõrra, jääks 29.461.400 marka.“ Arwesse wõttes, et sellest summast juba osa on wälja maksetud ja et selle tagasiandmine raskusi wõiks tekitada, siis wõiks seda toetuse ärajätmist arwata tulewases teatri hooajast peale, ilma et see mingisuguseid raskusi tekitaks. See teeks wälja poole sellest summast ja nimelt 1.100.000 marka.

Juhataja J. Tõnisson: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja B. Oja: Rkl. Martinson'i ettepanek oli ka komisjonis arutamisel. Komisjoni nimel wõiksin õieti selle ettepanekuga ühineda. Õieti oli see komisjoni ettepanek, et seal teatud summad vähendada, kuid haridusministeeriumi waidles selle wastu, ja siis wõeti see ettepanek tagasi. Et see ettepanek ka ühtlustamise komisjoni seisukoht on, siis wõidakse see wastu wõtta, kui praegune walitsus sellele wastu ei waidle.

Mis puutub härra Indermitte ettepanekusse, siis oli see komisjonis arutamisel ja komisjon leidis, et kui juba teatritele toetust lubada, siis tuleb seda lubada ka maakonnalinnadele. Komisjoni nimel ei saa selle ettepanekuga ühineda.

Juhataja J. Tõnisson: Esiteks tuleb hääletamisele rkl. Martinson'i ettepanek: „Panen ette haridusministeeriumi eelarwe peatükk III B. § 1. — palgad — vähendada 350.000 marga wõrra ja sama peatüki § 14. — hoonete remont — suurendada — 350.000 marga wõrra.“ Teiseks — rkl. Indermitte ettepanek: „Teen ettepaneku haridusministeeriumi eelarwe peatükk IV, § 15. — kultuuriline toetus 30.561.400 mk. — vähendada 1.100.000 marga wõrra, jääks 29.461.400 marka.“

Asun rkl. Martinson'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Asun rkl. Indermitte ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa

enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Kogusumma haridusministeeriumi kuld eelarwes jääb ümberpaigutamise peale waatamata endiseks. Panen haridusministeeriumi eelarwe-osa hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on haridusministeeriumi eelarwe-osa ühes parandusega wastu wõetud.

Riigikogu on üle kahe tunni töötanud, kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.25 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 7.45 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Martna.**

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Piiskar.**

Juhataja M. Martna: Riigikogu koosolek kestab edasi.

V eelarwe-komisjoni kaasarauandja **K. Tamm** (loeb): Kohtuministeerium. (Waata lisa nr. 3, weerg 11—14.)

A. Jõeäär (sd.): Wäga lugupeetud härrad rahwasaadikud! Kohtuministeeriumi keskasutuse tähtsamate ülesannete hulka kuulub: 1) üldine kohtute korraldus, eriti selleks tarwilikkude seaduseel nõude wäljatöötamine, 2) seaduste kodifitseerimine, et neid hõlpsam oleks tarwitada nii kohtutel kui ka kodanikkudel, 3) kohtute majandusliku külje korraldamine ja lõpuks wangimajade korraldamine.

Eelarwe arutamisel tuleks selgusele jõuda, kas ministeerium on oma ülesanneteid neil aladel rahuloldawalt täitnud.

Mis puutub üldisesse kohtukorraldusse, siis nurisewad kodanikud, kes oma huwide kaitseks sunnitud on kohtute poole pöörama, õigusega aeglase asjaajamise üle.

Kiire kohus, kergesti kõigile kodanikkudele kättesaadaw kohus, on muutunud kättesaamatuks ideaaliks. — Koguni wastupidi: kõrgemates kohtutes, eriti kohtupalatis, muutub asi kiiruse poolest iga aastaga järjekindlalt halwemaks.

Weneajast päritud protsessuaal seaduste järele on asjaajamine rahukogudes kui I astme kohtutes ja kohtupalatis wäga keeruline, ja selletõttu aeglane iseenesest.

Kuid kohtupalatis on asi niikaugele jõudnud, et poolteiseaastane arutamata asjade tagawara ees seisab. Tähendab poolteist aastat peab asi, mis ennegi üle aasta rahukogus kestnud, kohtupalatis küpsema, enne kui ta seal üldse oma keerulist käiku võib algada.

Mispärast on kiire kohus tarwilik, seda ei ole waja pikemalt seletada.

Meil on aga kiire kohus kahewõrra tarwilik, sest elame ajajärgul, kus reaaluwäärtuste hinna mõõdupuu, mis kohtutes nõudmise hindamisel aluseks wõetakse — raha — väga kõikuw on. Ja siin võib aeglane asjaajamine nõudjale väga suuri kahjusid saata.

Mis on selle kurwa nähtuse põhjus, et meil asjade käik aeglane? Kas on see kohtute ja kohtunikude süü. Selle küsimise peale võib kõigekindlamalt wastata — ei. Mitte meie kohtud ja meie kohtunikud ei ole selles süüdi, waid peab tunnistama, et kohtunikud töötawad sagedasti üle jõu. Ei ole juttu 6- või 8-tunnilisest tööpäewast, waid see võib ulatada ka 18 tunnini, sest seda tööd tuleb suuremalt osalt kodus öösel teha, nagu asjade ettewalmistamine ja motiwide kirjutamine.

Põhjus peitub kohtukorralduse seadustes, ja neid seadusi ei saa kohtunikud mitte muuta, waid neid peab muutma walitsuse ettepanekul seadusandlik wõim.

Nüüd küsime, mis on meil sellel alal tehtud? Rahukogud, kui I astme kohtud ja kohtupalatid, on asjadega üle koormatud selle tõttu, et rahukohtunikkuudele alluwate asjade wäärtus vähemalt kolm kuni kuus korda väiksem on kui Wene ajal, see ripub sellest, kas meie wõtame wiissada rubla või tuhat rubla weneaegse alluwuse summaks. Selle asemel, et paari kuuga asja mõlemas astmes läbi wiia, peab kaks, kolm ja rohkem aastat protsessima. Kõigepealt adwokaadi pal-kama ja suuri kulusid kandma.

Teiseks meelitab pikemaks protsessimiseks just kostjaid odaw protsent, mida kohus kostjalt wälja mõistab, kui see nõudmise kaotab, sest kuus protsenti, mida kohus võib seaduse järele wõlglaselt wälja mõista nõudja kasuks, on wõrreldes nende protsentidega, mida tegelikult pangas tuleks maksta, wast $\frac{1}{4}$, ja selletõttu oleksid kostjad oma tasku huwide hindamise seisukohast wälja minnes päris rumalad, kui nad ei apelleeriks asjas, mis wenib selle apelleerimise tõttu 2 kuni 3 aastat ja sel kombel päris seaduslikul

teel ei püüaks soetada omale odawaprot-sendilist laenu. Aga mis see nõudjale maksma läheb? Iseäranis suuremates asjades, kus nõudmise summa ulatab miljonitesse või sadadesse tuhandettesse. Kui protsess kestab kolm või neli aastat, siis on nõudja tegelikult protsentide kaotamise läbi kaotanud wäärtuse, mis sama suur on, kui protsessitaw summa.

Nüüd küsime, mispärast ei kõrwaldata neid põhjusi. Rahwa huwides ja kohtukäijate huwides oleks see tingimata tarwilik. Sennikaua, kui meil püsib Wene ajast pärit paralleelsüsteem, kus kohtud arutawad asju summa suuruse järele, sennikauaks peaks meil rahukoh-tunikkuude alluwuse summat tõstma.

Selle wastu võiksid olla ainult adwo-kaadid, kuid mitte adwokaatide huwides ei tohiks juhtida kohtu korraldust, waid seda peaks juhtima rahwa huwides. Peab konstateerima, et ei kohtuminister ega ka Wabariigi Walitsus sellel alal mingit algatust teinud ei ole, küll aga on teinud takistusi Riigikogu liigete poolt sellel alal tehtud algatustele. Riigikogu liigete poolt esitati eelnõu alluwuse suurenda-mise kohta ja see eelnõu seisab üldkom-misjonis ja ootab asjata walitsuse seisukohta, olgugi et ta samal päewal kui ta Riigikogus päewakorral oli, walitsusele seisukohawõtmiseks saadeti. Ja kui kaua ta seda walitsuse seisukohawõtmist weel ootama saab, seda on raske ette öelda.

Ka kodifitseerimise alal ei ole senni tööwilja näha olnud. „Riigi Teatajatesse“ laialipillatud mitmesuguste seaduste muutmiste ja nende täienduste leidmine muutub isegi juristidele raskeks, rääki-mata harilikkudest kodanikkudest, kellelt seadus nõuab, et nad end mitte wabanda-da ei tohi sellega, et nad seadust ei tunne. See on ometi seadusandja kohus seadusi niiwõrd kättesaadawaks teha, et inimesed neid tunda võiksid.

Kõigekurwem on aga lugu kohtute majandusliku külje korraldamisega. Kõigepealt, mis puutub kohtute ruumidesse ja nende sisseseadettesse, mis peaksid aukartust äratawalt kohtukäijate peale mõjuma, siis on nad mitmelpool sarnases haletsemiswäärilises seisukorras, et kohtuministeeriumi eelarwe-kommissjon sunnitud oli soowiawaldusega Riigikogule esinema, et Wabariigi Walitsus kohtutele korralikkude ruumide muretsemise peale erilist tähelpanu pööraks. Ma ei hakka siin tooma näiteid ette selleks, kui wilet-

sates ruumides kohtud on, see wõiks wiia liiga kaugele, ja mina ei tahaks väga kaua lugupeetud Riigikogu liigete tähelepanu selle küsimuse juures kinni pidada.

Aga mida peab tingimata eriti alla kriipsutama, see on Wabariigi Walitsuse ja kohtuministri iseäralik seisukoht kohtunikude palkade asjus. Paremate jõudude lahkumine kohtuametitest on wiimasel ajal muutunud krooniliseks nähtuseks. Siin on põhjuseks peale raskete töötamistingimuste kitsastes ruumides, rikutud õhus, närweeriwas ümbruses, rasked majanduslikud olud ja lahedamad teenistuswõimalused muudel aladel. Ja peaks olema selge, et siin eriti kohtuministri esimene mure oleks hoolitseda nende palkade wähegi korralikumaks muutmise eest. Ei saa siin wõrrelda meie kohtunikude palkasid teiste riikide kohtunikude palkadega, on wõimatu meil läbi wiia seda wahekorda, mis teistes riikides kohtunikude ja teiste ametnikkude palkade wahel walitseb. Üksikute Riigikogu liigete poolt esitati seaduseelnõu, mis ka wõrdlemisi väga wäikest palkade tõstmist sisaldas. Sisaldas seda tõstmist peaaesjalikult kolme- ja kuueaastase teenistuse eest antawa lisatasu näol, sest muud muudatused palkade reguleerimiseks alamates astmetes mingisugust mõju ei wõi awaldada kõigi kohtunikude kohta. Selle paranduse wastu waidles härra kohtuminister, ja täna wõeti see seaduseelnõu päewakorrast ära rahaministri ettepanekul, tema poolt tarwitatud kodukorras ettenähtud wormilise õiguse põhjal, ja anti uuesti rahaasjanduse komisjoni. Milleks? Selleks, et rahaminister saaks apelleerida Riigikogu otsuse wastu, mida Riigikogu teisel lugemisel rõhuwa enamusega wastu wõttis. Sest see parandus, mida minister esitas, oli seesama, mida rahaasjanduse komisjonis on juba kord arutatud. Milleks oli seda tarwis teist korda komisjoni anda? Ainult wiiwitamiseks.

Härra rahaminister wõrdles siin kohtunikka maksuinspektorite ja tolliametnikkudega, ja sellest on selge, et ta loeb kohtunikka riigiametnikkudeks. Kuid meil põhiseadus teeb wahet seadusandliku wõimu, — Riigikogu — walitsemiswõimu ja kohtuwõimu wahel. Walitsemise korras ei saa Wabariigi Walitsus mingisugust mõju kohtute peale awaldada. Põhiseaduse järele peawad kohtud olema oma tegewuses rippumatud, ja seda nad seaduse järgi ka on, sest ülemaat kohtuwõimu

teostab Riigikogu poolt walitud Riigikohus, kohtunikka, kui neid otse rahwas ei wali, milleni meil ei ole weel jõutud, nimetab ametisse kõrgema kohtuwõimu teostaja — Riigikohus. Walitsusel ei ole siin sõna öelda, nii nagu tema seda wõib teha maksuinspektorite ja teiste riigiametnikkude kohta, ja seega mina arwan, ei wõiks siin tarwitada wõrdlusi maksuinspektorite ja tollirewidentidega. Jääb täiesti arusaamatuks, missugustel põhjustel Wabariigi Walitsus sarnast erakorralist teed käis, nagu täna sündis selle seadusega. Kuna kõrgem kohus Riigikogu poolt walitakse, siis peaks Riigikogul esimeses järjekorras õigus olema sõna öelda palkade küsimuses. Walitsus wõiks wastu waielda wast siis, kui Riigikogu arwesse ei wõtaks tuluallikaid. Siis on walitsusel sõna öelda, kui ei ole mitte näidatud, kust raha wõtta. Aga ka seda põhjust siin käesolewal korral ei ole, sest kohtumaksude ja kulude suurendamise seaduse wastuwõtmise läbi, mis täna Riigikogu poolt wastu wõeti, suurendatakse riigi sissetulekuid kaks korda niipalju, kui see seadus kulu nõuaks kohtunikude palkade tõstmisel.

Peab tähendama, et seda iseäralikku kulude kokkuhoidmise tungi Wabariigi Walitsuse poolt siis mitte ei ole näha, kui esitatakse suurendus-ettepanekuid politseide, wangimajade, sõjawäe ja muudel riigikaitse aladel. Minu arwates on aga kohtud riigi julgeoleku ja korra alalhoidmise alal igatahes tähtsamad kui wangimajad ja politseid, ja need tuleksid õiguslikus riigis asetada esimesele kohale. Meil on aga kohtud kahjuks waestekslasteks jäetud, wõrreldes teiste pailastega, politseidega. Meie kohtunikkude palgaolud on wiletsad, koosseisud on wäiksed, ruumid, inwentaar jne. wiletsad, mitmel pool äärmiselt halwad. Ja kui meie küsime, kelle süü see on, siis arwan mina, et eestkätt peaks härra kohtuminister walitsuses selle eest hoolitsema, et ta otsekohehoole alla, eriti majanduslikust küljest, usaldatud ministeerium tarwilikul määral krediite saaks selleks, mida tema wajab. Aga siin wõime koguni wastupidist näha, nimelt et isegi siis, kui Riigikogu tarwilikuks tunnistab ette wõtta mõnesuguseid parandusi, siis ei tee walitsus muud, kui ainult takistusi. Ja järeldus sellest on selge — walitsus tahab kohtunikka, wähe-malt majanduslikult, palgaküsimustes oma heaksarwamistest ärarippuwateks

riigiametnikkudeks teha ja tahab sel teel ära segada neid wahekordi, mis õieti põhiseadusega lahutatud on, tahab muuta meie kohtunikka samasugusteks riigiametnikkudeks, kes sunnitud on walitsuse igasuguste soowidega arwestama, eriti just silmas pidades oma majanduslikka palgatingimusi. Mina arwan, et sarnane seisukord wististi kuskil riigis tunnustatud ei ole, aga eriti peaks meil Eestis selle eest hoolitsetama, et põhiseadusega garanteeritud kohtute rippumatus ainult paberile ei jääks.

Lõpuks tahaksin paar sõna öelda meie wangimajade korralduse kohta. Ruumi on meie wangimajades, maksimum mis olla wõiks, 1.900 wangi jaoks. 1. märtsiks oli wange mahutatud neile 1.900 normaal-kohale 3.423. Ja oleksid need ruumid siis sarnased, et neid wõrrelda wõiks mõne teise riigi wangimajade ruumidega, kuid need ruumid on iseenesest peaaegu igalpool allpool arwustust, nad on äärimiselt wiletsad, seda wõiwad need kinnitada, kes neid ise näinud on, ja ma arwan, seda wõiwad suurel osal Riigikogu liikmed, sest need ruumid on mitmel korral läbi käidud, nimelt Tallinnas; aga kohtade peal kuhu meie ei ole saanud, on ruumid weel wiletsamad ja weel rohkem täis. Wiljandi kohta tõendatakse, et Wiljandi wangimajadesse wiis korda rohkem wange on mahutatud, kui seda normaal-arw lubab. Seisukord on kisendaw, otse wäljakannatamatu. Kõigehalwem on aga see, et seal segamini on nii sunnitöölised, kui wangiroodu mõistetud, kui ka need, kes wäikese lihtwangistusega on karistatud. Sel kombel muutuwad wangimajad tõesti, selle asemel, et parandust tuua, milleks nad õieti määratud on, kuritegijate ülikoolideks. Ja et see nii on, seda tõendab ka kuritegude statistika. 1920. aastal oli kuritegude arw 39.141 ja 1924. aastal on see arw tõusnud 72.506 peale. Ma arwan, üks tegur selle arwu suurendamiseks seisab just selles, et need inimesed, kes meil wangimajast läbi käinud, mitte parandatutena wälja ei ole tulnud, waid weel suuremate kuritegijate, kui nad sinna sattunud.

Peab ütleva, et see 15 miljonit, mida kohtuministeerium wangimajade ehitamiseks nõudis, siin tuntawalt parandust tuua ei suuda. Kuid weel iseloomulikum on see, et seegi 15 miljonit maha kustutati, ja mida eriti alla kriipsutada tuleb — meie kristlikkude Riigikogu liigete häälte abil,

kes nii wäga iseäralikka seisukohti awaldasid. Näiteks, leidis härra Luur wäga õieti küll, et tarwis on kõigepealt parandada sotsiaalset olukorda ja selletõttu ei tarwitse kõneleda sellest, et wangimaju juurde ehitada, waid peame nii kaugele jõudma, et üldse ei tarwitse inimesi wangimajadesse paigutada. See on ju wäga õige seisukoht, aga härra Luur ei näi arwestawat sellega, et meil sotsiaalset olukorda nii parandatud on, et praegu wangimajades 1.900 koha peal 3.500 kandidaati istub. Härra Linnamägi wast ehk huwitab, mida tema asjaolude paranduseks soowitas. Tema seisukohad olid weel radikaalsemad. Tema arwas nimelt, et wäiksemate kuritegude eest, nagu näiteks naistewägistamine, üldse ei saaks mitte türmi pandud, waid ihunuhtlusega karistatud.

Lõpukokkuwõttes peab otsusele jõudma, et kohtuministeerium ei üldistes kohtute korraldamises, ei kohtute majandusliku külje eest hoolitsemises ega ka wangimajade korralduse alal oma ülesandeid rahuloldawalt täitnud ei ole, waid wastupidises sihis tegutsenud on.

Ministeeriumide korraldamiseseaduse wäljatöötamisel tuleks selle ministeeriumi likwideerimine eestkätt ette näha ja tuleks tema ülesandeid jaotada osalt Riigikohtu, osalt teiste ministeeriumide wahel. Siin ei saa nimetamata jätta, kuiwõrd iseäralikul wiisil kohtuministeerium ühe küsimuse ette ära otsustanud, millest osalt ka tema enda allesjäämise wõi kaotamise küsimus oleneb. See on nimelt wangimajade peawalitsuse küsimus. Selles asjas esitati samuti eelnõu, mis nagu teisedki, üldkommisjonis Wabariigi Walitsuse seisukohawõtmist ootab. Enne aga kui walitsus oma seisukoha awaldanud, lahendati küsimus sellega, et wangimajade peawalitsuse ülema koht likwideeriti, et siis ülewiiimist teise ministeeriumi alla faktiliselt, kui mitte wõimatuks teha, siis vähemalt raskendada. Mina arwan aga, et küsimus sellega weel otsustatud ei ole, et selle küsimuse kohta ka Riigikogul wastawa seaduse arutamise juures oma sõna öelda on.

Lõpuks pean ma tähendama, et kohtuministeeriumi eelarwe-kommisjonis mitte wõimalik ei olnud arutada sisuliselt kohtuministeeriumi ettewõtete — „Riigi Teataja“ Harku turbatööstuse ja wangide tööde erifondi eelarweid, mille kohta küll ajalehtedest lugesin, et need ministeeriumi poolt Wabariigi Walitsusele on esi-

tatud. Kuid komisjonis neid kaalumisel ei olnud. Eriti, mis puutub „Riigi Teatajasse“, siis seal oleks mul väga huwitaw küsimus olnud ette panna kohtuministeeriumile, kes eriti ka maksu teaduste järgi talitab kõiksugu asjade otsustamisel, ka väljapakkumistel. Nimelt oleksin tahtnud küsida, mispärast seal pärast seda, kui wormilik vähempakkumine toimetatud, korraldati weel mingisugune kolmas pakkumine, mis kujunes ülepakkumiseks, ja mille järele „Riigi Teataja“ trükkimine ühele ettevõttele üle 100.000 marga kallima summa eest anti, kui vähempakkumisel.

Mina arwan, et ma ei pruugi küsimust mitte rkl. Martna seisukohast välja minnes: — ministri palgast 1 marka maha võtta — käsitada. Siin igatahes, kui sama mõõdupuuga mõõta, tuleb ettepanek teha vähemalt 2 marga võrra vähendamist ette võtta. Ma loodan, et need küsimused, mis ma ette tõi, et Riigikogu liigete tähelepanu nende peale pöörata, sedawõrd tähtsad on, et wastawate seaduste arutamisel need arwesse wõetakse ja pahed kõrwaldatakse.

Juhataja M. Martna: Sõna on väljaspool järjekorda kaasaruandjal.

Kaasaruandja K. Tamm: Austatud Riigikogu liikmed! Mina tahaksin puudutada üht lahkuminewat seisukohta küsimuses, mis on arutamisel olnud V-das eelarwe-komisjonis, samuti ka ühtlustamise komisjonis. V eelarwe-komisjon leidis, et tuleks koosseisudesse sisse võtta wangimajade peawalitsuse ülem ja wastawalt sellele ka palgakrediit — 11 kuu palk 27.200 marka kuus, alates 1. märtsist. Nüüd ei ole aga tarwidust palgakrediiti 1. märtsist alates võtta, sest märts on meil peaaegu möödas, waid nüüd tuleks wastaw summa palgaks sisse võtta 1. aprillist arwates, see on 10-ne kuu palk 25.200 marga suuruses kuus. Et wangimajade peawalitsuse sissewõtmine koosseisu tarwilik on, põhjendan järgmiselt:

Wangimajade peawalitsuse ülema suurem ülesanne on wangimajades tööd organiseerida ja seda õigele järjele wiia. Meil on wangimajade töö weel täiesti arenemisjärgus. Töökohad on mitmes kohas väga puudulikud. Tuleb seal ka kõiksugu uusi tööalasid otsida. Nii et see on üks ala, mis väga energilist ja väljaarenenud juhti nõuab. Seal on tarwilik, et

tööjõud täiesti oma kohal on, sest on ju väga tarwilik, et suur osa wangide ülewalmidamise kuludest wangide tööde läbi kaetaks. Mõnes wõõras riigis on sellel alal väga kaugele jõutud. On isegi wangimajade teadlasi, kes julgewad tõendada, et mõnes riigis kõik wangide ülewalmidamise kulud tehakse tasa wangide töödega. Teised teadlased waidlewad sellele wastu ja ei taha niisugust wäidet uskuda. Kui aga seda kätte ei saada, siis, kui vähemalt pool wõi $\frac{3}{4}$ kuludest wangide töödega kaetaks, oleks väga hea. Sinna poole peaksime püüdma ja et sinna jõuda, sellepärast oleks väga tarwilik wastaw tööjõud juurde võtta. V eelarwe-komisjoni nimel teen ettepaneku restaureerida mitte terve summa, waid 10-ne kuu palk 25.200 marka kuus iseseiswawangimajade peawalitsuse ülema ülewalmidamiseks.

B. Oja (töer.): Teen ettepaneku kohtuministeeriumi peatükk IV. B. Harku alaealiste kuritegijate kolonii § 1 suurendada 28.100 marga võrra ja wastawalt koosseisusid 1) suurendada direktori pedagogilise abiga — 1 ja 2) vähendada õpetaja-kaswataja — 1, tähendab 6 asemele võtta 5. Palk oleks õpetajate palgaseaduse järele.

Põhjendan oma ettepanekut sellega, et eelmistel aastatel oli Harku kolonias direktori pedagogiline abi ette nähtud. Seal on 6-klassiline algkool, peale selle 5 õppetöökoda olemas. Kui nende järelwalwe ainult ühe direktori hooleks jäetakse, wõiks see ühele inimesele liigsena tunduda. Peale selle on direktori äraolekute puhul järelwalwe ta majandusliku abi peale pandud, sest teisi abilisi seal ei ole. Minu teada on praegu Harku kolonii direktor haige ja muil kordadel tema puudumisel jäetakse pedagogiline järelwalwe ka majandusliku abi peale, mis kaswatusasutustes lubataw ei ole. Sellepärast arwan, et ettepanek on wastuwõetaw ja toetamist leiab.

Kohtuminister R. Gabrel: Austatud Riigikogu liikmed! Härra Jõeäär'i etteheidete peale oleks mul wastata järgmist: kõigepealt mis puutub sellesse, et kohtutes on asjaajamine väga pikaldane, ja et asjad väga kaua seisawad, siis on see ju teatawal määral õige. Selle wastu on aga kõigeõigem abinõu rohkem kohtunikka ametisse panna ja see oleks ka ainukene abinõu, mis tingimata aitaks.

Seda on aastate jooksul katsutud teha ja kohtute koosseisusid suurendada, ka praeguses eelarwes on seda Wabariigi Walitsuse ettepanekul tehtud, nimelt kohtupalati kohta, kus härra Jõeäär'i seletuse järele seisukord katastroofiline olla. Allu- wuse tõstmise küsimuse kohta wõin tea- tada, et täna Wabariigi Walitsus otsustas Riigikogule esitada sellekohase seadus- eelnõu.

Mis puutub kodifitseerimise küsimusse, siis peab silmas pidama, et meie riigi- aparaat töötab alles kuus aastat, ja et mi- dagi kodifitseerida oleks, pidi ennem tek- kima materjal selleks. Et sel alal midagi ära tehtud ei ole, seda ei saa ka öelda. Praegu on ministeeriumis walmis nimes- tiku käsikiri, mis hõlbustaks seaduste ülesleidmist ja mis nii korraldatud on, et oleks üldine ülewaade kõigi seaduste kohta, mis teatawa asja kohta käiwad, niihästi nende seaduste kohta, mis maksma jäänud Wene ajast wõi okupat- siooniajast, kui ka nende kohta, mis Eesti ajal on wälja antud. See nimestik ilmub lähemal ajal. Et kohtute majanduslik külg halb on, see on õige. Aga siin pean jälle ütleva, et kui kohtuministeeriumi käsu- tada oleks olnud rohkem raha, siis oleks muidugi seda wõinud paremale järjele seada. Härra Jõeäär'il peaks see teada olema, kui raske on eelarwes ühte ehk teist summat läbi wiia ja enne kui eel- arwe Riigikogusse tuleb, peab ta mitmest instantsist läbi käima, kus igalpool kärbi- takse. Mis siis kohtuministeeriumile jä- rele jääb? Wõtame näiteks: kohtuminis- teeriumi poolt nõuti kohtupalatile wallas- wara soetamiseks, kui ma ei eksi, wist 52.000 marka. Rahaministeeriumi eelar- we-komisjonis jäeti sellest ainult 3.000 marka järele — praegu on wastawas kohas küll suurem summa eelarwes sees, aga see on pärast juurde wõetud ühendu- ses sellega, et kohtupalati koosseisu kaks liiget ja üks kantseleiametnik juurde ta- hetakse panna.

Mis puutub kohtunikkude palkade kü- simusse ja nendesse etteheidetesse, et kohtuminister olla wäga ükskõikselt selle peale waadanud ja ei olla siin midagi tei- nud, ja et siin on pidanud üksikud isikud tulema ja seda asja algatama, härra Jõe- äär muidugi nende hulgas, siis pean ma selle kohta ütleva, et siin oli kohtuminis- teeriumil wälja töötatud wastaw seadus ja palgaredel, mis sai õigusteadlaste seltsi saadetud seltsi juhatuse palwe peale tead- miseks ja arwamise awaldamiseks. Kohe

pärast seda ilmus ettepanek Riigikogus, millele ka härra Jõeäär oli alla kirjuta- nud, ja omaks imestuseks nägin, et selles ettepanekus sama palgaredel oli esitatud ainult mõne muudatusega arwudes. See ei läinud mitte härra Jõeäär'i poolt wälja, waid see sündis kohtuministeeriumi alga- tusel. (A. Jõeäär, sd.: Aga mär- kuse wastu waidlesite!) Sellele märkusele pidi kohtuminister kui walit- suse liige wastu waidlema, sest walitsus ei leidnud wõimalikuks seda sarnasel ku- jul wastu wõtta. Nii ei saa mitte ette heita, nagu härra Jõeäär seda tegi, et kohtuministeerium ei ole üldse tahtnud tegemist teha kohtunikkude palkade tõst- mise küsimusega. See, et kohtukulude seaduse muutmisega kõik see kulude suurendus, mis palkade tõstmisest tekiks, kahekordselt kaetaks, ei ole kindel. Puu- dub igasugune kalkulatsioon, ja kas riigi tulud kohtukulude muutmiseseaduse eel- nõu wastuwõtmise korral niipalju suure- neksid, kui kohtunikkude palgakõrgendus wälja teeb, see on wäga küsitaw.

Härra Jõeäär tähendas weel ühe as- jaolu peale, nimelt et „Riigi Teataja“ kontoris olewat toimetatud mingisugune wäljapakkumine ja et seda olewat tehtud mitte seaduspäraselt. Ma wõin kinnitada, et sel juhtumisel on kõik seaduspäraselt tehtud, kooskõlas hangeteseadusega, sest seal oli wõistlus, Wene keeles „sostjas- nie“, wälja kuulutatud, mitte aga wähem- pakkumine.

Mis puutub wangimajade peawalitsuse ülema koha kärpimisse, siis tegin ma selle ettepaneku Wabariigi Walitsusele, wälja minnes sellest seisukohast, et tuleb ametnikkude koosseisu wõimalustmööda vähendada ja sellega riigi raha kokku hoida. Samalt seisukohalt on ka Harku kolonii direktori pedagoogilise abi koht wälja jäetud. Kui Riigikogu leiab, et need ametnikud peawad koosseisus olema, siis ei wõi minul midagi selle wastu olla, aga ma arwan ka praegu, et ilma nendeta läbi saaks.

A. T a m m (rhws.): Wäga lugupee- tud Riigikogu liikmed! Ma luban omale mõne sõnaga selgitust tuua wangimajade peawalitsuse asjas, ühes sellega täiendus luua sellele kõnele, millega esines härra Jõeäär. Läinud aastal, ma ei mäleta enam selgesti kuupäewa, esitas Wabariigi Wa- litsus Riigikogule seaduseelnõu, millega taheti ära kaotada wangimajade peawa- litsuse ülema koht. See eelnõu oli üld-

kommisjonis arutamisel ja üldkommisjon 12 häälega 3 hääle vastu, otsustas eelnõu tagasi lükata. Riigikogu juhatus pani selle seaduseelnõu päewakorda üks wõi kaks korda, aga ta ei jõudnud arutamisele, sest ta oli alati paigutatud wiimase numbrina päewakorda. Pärast Riigikogu juhatus, ma ei tea mis põhjusel, enam ei esitanudki seda seaduseelnõu Riigikogule otsustamiseks. Kohtuminister aga 31. detsembril, wist oli see umbes kell $\frac{1}{2}$ 12, kiires korras sundis seda kohta likwideerima ja wangimajade peawalitsuse ülema käest asja üle wõtma. See sündis umbes 12 minuti jooksul, nii et mitte kõik asjad ei käi kohtuministeriumis pikkamisi, waid mõned käiwad ka õige kiiresti. See koht likwideeriti, hoolimata sellest, et härra kohtuminister teadis, et on olemas seaduseelnõu, mis ette näeb selle kohta ärakaotamise ja millise seaduseelnõu tagasi lükkas üldkommisjon suure hääle enamusega, ja sellest wõib oletada, et ka Riigikogu asub samale seisukohale.

Teiseks on olemas teine seaduseelnõu üldkommisjonis, aga see ei ole arutamisele wõetud, mil põhjusel, seda ma ei tea. See seaduseelnõu näeb ette, et wangimajade peawalitsus tuleb üle wiia siseministeriumi alla, mille kohta kohtuministeriumi seisukoht on täiesti eitaw.

Nüüd natuke wiibides wangimajade peawalitsuse juures, pean ütleva, et seal ülema koht on hädatarwilik. Kui meie waatame wangide tööde arenemist mitme aasta jooksul, siis näeme, et see arenemine on väga üllataw olnud ja on väga häid tagajärgi saawutatud ainult selle asjaolu tõttu, et selle koha peal on olnud mees, kes täie jõuga on andunud sellele tööle. Wangimajailema kohustusi kohtuministri abi peale panna wõib, selle isiku kohta pole mul midagi halba öelda, aga üks on selge, et üks inimene ei suuda neid kahte ametit täita. Kohtuministri abil on omal juba küllalt tööd, ja ei oleks otstarbekohane tema peale veel sarnast tõsist kohustust panna. Üks minu eelkõnelejatest, nimelt härra aruandja, püüdis väga selgelt ja kujukalt näidata, kui väga tarwilik see koht on, ja ma luban enesele seda weel arwudega näidata. Kui asuti wangide organiseerimise tööle, siis 1919. aastal saadi selle töö eest tulu 315.485 marka. 1920. aastal oli see summa juba 3.000.000, 1921. aastal — 6 miljonit, 1922. aastal — 13 miljonit ja 1923. aastal — 19 miljonit, ja tänawu aastal nähti ette juba 25 miljonit. Sellest käigust wõib selgesti

näha, kui wastawaid järeldusi teha, et see töö on väga head wilja andnud ja ainult selle tõttu, et see on olnud ühe mehe käes, kes on wististi kaugelt üle 30 aasta sellel alal tegutsenud ja seda asja õppinud kõigealast astmest kõigekõrgema astmeni. Ma ei räägi kellegi isiku kasuks, siin wõib A wõi B olla, see on walitsuse oma äranägemine ja Riigikogu ei saa talle ette kirjutada, keda selle koha peale kutsuda. Kuid asi on selge, et selle koha peal peab inimene olema, kes täie tööjõuga sellele tööle andub. See töö on juba hästi organiseeritud, kuid siiski jätkub weel palju materjaali organiseerimiseks. Ainult 30% wangidest käib talwel ja 40% suwel töö, aga on kindel lootus, et tulewikus nii korraldatakse, et kõik wangid tööle käima hakkawad. Mina tunnen natuke wangimajade olusid, sest minul, kui kõnemehele, on olnud nendega kokkupuutumist, ma olen käinud wangidele kõnesid pidamas. Olen seda healmeel teinud ja neile õnnetutele nii mõnegi hea tunni pakkunud teaduslikele kõnedega. Mina olen seal käinud ja näinud, et wangide olukord väga wilets on, kuid siin ei saa ministerium midagi ära teha, sest et wastawad krediidid puuduwad. Riigikogu peaks asuma komisjoni seisukohale ja ta ettepanekut toetama. See amet peaks tagasi wõetama ja jäetama wastaw summa eelarwesse.

J. Uibopuu (rhws.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Wast hommikupoole kõneles härra rahaminister, et meil on suur puudujääk. Nüüd aga õhtupoole tuleme ja kõneleme, et meie peame uusi ametkohti juurde wõtma ja sealjuures ei too muud midagi ette, kui seda, et eelmistel aastatel on kokkuhoidu saawutatud selle asutuse juures, millest jutt on. Statistika näitab, et wangimajade walitsust mittemillegagi on looma hakatud ja on jõutud kunni 25 miljoni puhaskasuni. Aga kus on meil siis tagatis, et praegune juht ei jõua kunni 50 miljonilise puhaskasuni. Meil ei ole mingisuguseid tagatise ega argumente, mis kõneleksid selle vastu. Kui Wabariigi Walitsus on heaks arwanud ja on wõimaliku leidnud wangimajade peawalitsuse ülema koha kohtuministri abi kohaga liita, siis mina arwan, et see isik, kes seal on, suudaks seda ka teostada ja neid sihte läbi wiia. Katsume sellel aastal niiwiisi läbi saada. Ma arwan, et ei ole mitte kerge, kui meie tõsime käe teatud summa juurdewõtmiseks

ja teame, et iga summa juurdewõtmine paneb teatud koorma maksude näol kodanikkude peale, sellepärast peame äärmiselt ettevaatlikud olema nende summade juurdewõtmisega. Kui arutamisele tuleb küsimus, kellele peaks alluma wangimajade peawalitsus, ja kui Riigikogu otsustab, et tema peab mõnele teisele keskasutusele alluma, siis tuleb arutamisele ühtlasi ka wastaw seadus, mis fikseerib ära selle wangimajade peawalitsuse juhi kohta. Sennikaua kui meil pole käepärast neid käegakatsutawaid hädaohte, mis ühtlasi ka näitaksid, et meie läheme allapoole wangimaja tööde edenemisega, võime meie leppida praeguse seisukohaga. Et wangimajade tööd on edenenud, seda näitab see, et meil wangimajade korrashoidmiseks läinud aastal ei nõutud krediite, waid need väljaminekud kaeti tööde sissetulekutest. Käesolewal aastal nõutakse wangimajade korrashoidmiseks 15.000.000 mk. ja seal toodi väga kindlaid andmeid ette, et meie peame uue wangimajahoone ehitama, wõi vähemalt wanu kohaselt ümber ehitama, teiselt poolt on kawatsus käesolewal aastal wangimajade tööd sisse wõtta 50.000.000 mk. Seega on ülejääk ka käesolewal aastal. Minu arwamise järele ei peaks meie nii kerge käega summasid juurde panema, millega meie rahwa maksukoormat suurendaksime.

A. Tamm (rhws.): Minu lugupeetud kaaswõitleja on nüüd minu wastu waielnud, sarnast olukorda nimetatakse wenekeeles „skandal w blagorodnom semeistwe“. Meie saame aga sellest üle, ega see asi nii hull ei ole. Kui meie üldkommisjonis seda asja arutasime, wõtsime arwesse ametnikkude arwu ja jõudsimise otsusele, et kui wangimajade peawalitsuse juhataja kohused lähewad üle ministri abi kätte, et siis tekiks kokkuhoidmine ainult mõnekümne tuhande marga wõrra. Nii et see motiiv, et siin on tahetud suurel määral riigi kulusid kokku hoida, jääb täitsa ära. Kui meie wõtame selle wäikse kokkuhoidmise üheltpoolt ja organiseeritud töö teiselt poolt, siis on ülekaal ikka wiimase kasuks, ja komisjoni ettepanekut tuleb täiel määral toetada.

K. Kornel (rhw.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin ainult paar sõna kõnelda. Läinud aastal eelarwe arutamise juures kärbiti koosseisu peaaegu poole wõrra, siis hädaldati ka ja öeldi, et

nüüd läheb asi päris uperkuuti, siit enam wälja ei tule. Nagu näete oleme meie jällegi sammu edasi jõudnud, wangimajade peawalitsuse ülem kaob ka nüüd päewakorrast ära ja katki pole midagi. Kui siin näitena ette toodi, et wangide tööd on tarwis organiseerida, siis ärgu unustatagu ära, et peaorganiseerijad sel alal on üksikud wangimajade ülemad. Kui teie lähete wangimajadesse ja waatate, kuidas see töö on organiseeritud, siis langeb just see teene wangimajade ülemate peale ja oleneb ära üksikutest wangimaja ülematest ja nende organiseerimiswõimetest, wangimajade peawalitsuse ülema ettekirjutuste põhjal seal midagi ära teha ei saa. See külg on just ära unustatud, kindralid on olemas, aga reamehed on ära unustatud.

Juhataja M. Martna: Lõpusõna on kaasaruandjal.

Kaasaruandja K. Tamm: Siin pean ma kõigepealt tegema wäikese äärmärkuse härra Jõeäär'i seletuse kohta, et kohtupalat olla nüüd väga tööga koormatud ja asjad seal liiga kaua seiswat, enne kui nad saawad päewakorrale tulla. Selles asjas oleks härra Jõeäär wõinud kaasa aidata wiendas komisjonis, kus üles tõsteti küsimus, et kohtupalati liikmete arwu tuleks kahe liikme wõrra suurendada. Niipalju kui ma mäletan, oli härra Jõeäär siis selle ettepaneku wastu. Öieti oleks väga soowitaw, et kohtupalatile rohkem wõimalust tegewuseks antaks, sest kohtupalat on meil väga kõrge kvaliteediga kohus. Mis wangimajadesse puutub, siis peab ütleva, et teooria arwamised selle kohta on väga mitmekesised. Seda, mis teooria maksimaal-nõuded on, pole kuskil wangimajades üle ilma kätte saadud, wist väga wähestes wangimajades on sinna ligidale jõutud. Waieldi selle üle, kui palju ja missugused wangimajad peaksid olema. Mis nüüd meie wangimajadesse puutub, siis on neist üks Tallinnas õige wilets, ja see on nimelt eeluurimise wangimaja. Aga mis näiteks kõigesuuremasse wangimajasse puutub, see on keskwangimajasse, siis peab ütleva, et keskwangimajas on üsna kenad ruumid, ja kui nüüd seal weel kulu kanda ja mõnda ümber ehitada, wõi mõned ruumid juurde soetada, siis oleks seal ruumi maailm. Mis Harku sunnitöölise wangimaja kohta käib, siis pean ma ütleva, et eelarwe-komisjon ei saanud krediiti

sellepärast määrata, et oli alles selgitamata, missuguse tüübilist wangimaja sinna tahetakse ehitada, ka oli lõpulik Wabariigi Walitsuse otsus wangimaja asukoha suhtes tegemata. Et see küsimus lõpulikult selgitamata, siis ei wõinud eelarwe-komisjon krediidi määramisega nõus olla, sest lõpuks otsustatakse ehk küsimus teisiti ja ehitatakse wangimaja linnast eemale wõi ka koguni linna sisse, ja siis on kulu ilmaaegu kantud.

Mis nüüd puutub sellesse, mis härra Kornel kõneles, siis peab tähendama, et suur tähtsus on siiski peawalitsuse juhil. Wõib olla, et meil ei ole wangimajade peawalitsuse ülemaks kohalikku energilist juhti olnud. Sellega ei saa aga kuidagi nõus olla, et kõik oleneb ainuüksi kohalikkudest ülematest.

Mis puutub härra Oja ettepanekusse, et eelarwesse wõtta Harku kolonii direktori abi koht ja wastaw kerdiit, siis pean ma ütleva, et seda küsimust ei ole keegi, ei wiendas komisjonis, ega ka ühtlustamise komisjonis üles tõstnud, ja sellepärast ei saa ma komisjonide nimel härra Oja ettepanekuga ühineda.

Juhataja **M. Martna**: On tehud kaks ettepanekut. Härra Tamm paneb ette suurendada peatükk I § 1 — palgad 252.000 marga wõrra. Teine ettepanek on härra Oja poolt — kohtuministeriumi peatükk IV B. — Harku alaealiste kuritegijate kolonii — § 1 suurendada 28.100 marga wõrra. Panen rkl. härra Tamm'e ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. härra Oja ettepanek. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 19 häält, wastu 16 häält, seega on ettepanek wastu wõetud. (J. Temant, põl.: Sedelitega!) Palun sedelid wälja jagada. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: Rkl. Oja ettepaneku poolt on antud 36 häält, wastu 19 häält, erapooletuid 3, seega on ettepanek wastu wõetud. (J. Tiks, is.: Wäga kurb läbikukkumine.) Panen kohtuministeriumi eelarwe-osa ühes wastuwõetud täiendusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on kohtuministeriumi eelarwe-osa 236.898.000 marga suuruses wastu wõetud.

Korra kohta on sõna härra sõjaministril.

Sõjaminister **J. Soots**: Ma teen ettepaneku siseministeriumi eelarwe-osa arutamist edasi lükata, sellepärast et siseministrit ennast pole siin, ta tuleb esmaspäewal. (J. Temant, põl.: Täiesti õigus, täna eelarwet weel küllalt.)

Juhataja **M. Martna**: Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 15 häält, wastu 20 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. (J. Laidoner, põl.: Kuidas teie saate arutada, kui kaitsjat pole. J. Temant, põl.: Egata oma huwi pärast ära ei sõitnud.)

Veelarwe-komisjoni kaasaruandja **J. Luur** kannab ette ja nähtawa enamusega wõetakse wastu siseministeriumi eelarwe-osa.

Siseministerium. (Waata lisa nr. 3, weerg 14—16.)

Juhataja **M. Martna**: Sõjaministeriumi eelarwe-osa kaasaruandja rkl. Holberg'i puudumise pärast täidab aruandja kohuseid riigi 1925. a. eelarwe ühtlustamise komisjoni aruandja Kornel.

Aruandja **K. Kornel** (loeb): Sõjaministerium. (Waata lisa nr. 3, weerg 16—17.)

L. Raudkepp (krst.): § 1-se kohta, kus on määratud palgad, teeksin ma ettepaneku, määrata sõjawäe waimulikkudele kui wabapalgaliste, 325.000 marka. Oma ettepanekut põhjendaksin ma järgmiste andmetega, mis on saadud sellest, kui palju õpetajaid siin ja seal, iseäranis muidugi linnades, tööd on teinud sõdurite kasuks, ilma et nad oleksid otsekohe selleks määratud. See on osalt erawiisil tehtud, osalt on aga nende waew tasutud mõnest summast, mis sõjaministeriumil kuidagiwiisi wabad olid. Ma nimetaksin siin järgmist: Tallinnas on peetud, ilma et oleks otsekohe sõjawäe waimulikku olemas, neli jumalateenistust sõdurite matmispaigal, sealjuures nurgakiwi panemisel sõdurite mälestussambale — üks kord. Edasi on maetud 14 sõdurit, lauale wõetud, ka öösel, 6 sõdurit, leeritatud 2 korda, wannutatud 5 korda. Siis

on siin õpetaja endistel aastatel hoolt kandnud, et raamatukogu on asutatud, tema poolt koguti 250.000 marka selleks, et sõjawäe surnuaeda korras pidada. Siis oli komisjoni esimeheks õpetaja Stockholm. Igal aastal peetakse sõdurite surnuaial pidulik jumalateenistus, ka on loenguid korraldatud mõne aasta eest, nüüd neid muidugi enam ei ole. II diwiisis on peetud jumalateenistust 6 korda, armulauale on wõetud 739 sõdurit, leeriõpusel on olnud 68 sõdurit, 2 korda on sõdurid wannutatud, peale selle veel ristimised, matused ning laulatused. III diwiisis on samuti leeritatud ligi 100 meest, siis on raamatukogu asutatud, kõnesid on peetud, ka teaduslikka, on toimetatud kirjawahetust sõdurite ja nende kodude wahel. Ma kannan siin ette kindral-major Tõnisson'i arwamised selle kohta, mis ma siin praegu ette kandsin: „Minu arwamine kaitsewäe õpetajate kohta: nad on tarwilikud waimulikkude talituste toimetamiseks suuremates garnisonides, kuid hoopis enam — riigikaitse teenistuses olewate noortemeeste südamehariduseks ning isamaarmastuse süwendamiseks. Nad wõiksid olla ühtlasi riikliku kaswatus ja üldise hariduse teostajad sõdurite seas. Kultuurriikides on õpetajate instituut kaitsewäes olemas. Juba see tähendab, et ka meie ilma läbi ei saa, kui kultuurrahwaste rada käia tahame. Õpetajad oleksid otstarbekohasemad suuremates garnisonides, mitte diwiisides.“

Meie ootame sõduritelt, et nad igal ajal olgu walmis kaitsma meie kodu ja meie isamaad. Kui riik selle eest hoolt kannab, et neil toidus ja ulualune on, miks ei peaks siis riik hoolt kandma ka selle eest, et nad kultuuriliselt areneksid ja et nende muud waimlised huwid leiaksid rahuldamist. Seda ei oleks tarwis kerjata, mis igatahes neile alandaw on, waid nad näeksid heameelega, et riik kannab kõigi nende huwide eest hoolt. Meie wõlgname seda igatahes kaitsewäele, ja sellepärast teen mina ettepaneku: „Wõtta sõjaministeeriumi eelarwesse: § 1. Palgad: ajutised töäjõud (5 wabapalgalist waimulikku à 5.000.—) 5000 mk. $\times 13$ $\times 5 =$ Mk. 325.000.—“ Muidugi on arwesse wõetud ka see asjaolu, et kaitsewäge vähem, ja kuna läinud aastal tehti ettepanek, milles oli kuutasu suurem, siis arusaadawatel põhjustel ei wõi seda tänawu mitte teha, waid see määr oleks vähendatud.

J. Uibopuu (rhws.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Et sõjaministeeriumi aruandjat siin ei ole, kuna aga mina sõjaministeeriumi eelarwe-kommissjonis enamjagu juhataja olin, siis wõtan sõna mõne asjaolu selgitamiseks ja nimelt järgmistel põhjustel. Kommissjonis oli see küsimus arutamisel, seal nõuti weidi vähem summa õpetajatele tasimaksmiseks ja arwati, et sellega läbi saab. Ettepaneku redaktsioon on niisugune, et seda saab üles wõtta punkt c — ajutised töäjõud — all. Käesolewal juhtumisel peaksid need waimulikud koosseisudes ette nähtud olema, et aga neid seal ei ole ja sellepärast, kui see ettepanek sisse wõtta, siis ainult § 1. — palgad — punkt c all.

Juhataja **M. Martna**: Aruandja lõpusõna ei tarwita. Rkl. Raudkeppi poolt on tehtud ettepanek: „Wõtta sõjaministeeriumi eelarwesse: § 1. Palgad: ajutised töäjõud (5 wabapalgalist waimulikku à 5.000.—) (5.000 mk. $\times 13$) $\times 5 =$ 325.000.—“ (Hä äletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek tagasi lükatud. (J. Luur, krst.: Palun ära lugeda.) Soowitakse hääle äralugemist. Hääletan uuesti. (Hä äletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 18 häält, wastu 26 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Panen sõjaministeeriumi eelarwe-osa ettekantud kujul hääletamisele. (Hä äletatakse.) Nähtawa enamusega on sõjaministeeriumi eelarwe-osa wastu wõetud.

VII eelarwe-kommissjoni kaasaruandja **A. Kärner** kannab ette põllutöoministeeriumi eelarwe (Waata lisa nr. 3, weerg 17—20.) ja kõneleb peatükk II ettekandmise juures järgmist:

Siin on juhtunud wiga: wariant, mis sellel paragrahwil juures on, tuleb paigutada selle peatüki B. osa § 1. juurde ja sellepärast siit kustutada. Wahe on 148.300.

E. Weberman (rhws.): Põllutöoministeeriumi eelarwe arutamise puhul kommissjonis esitas härra minister täiendawa ettepaneku Wabariigi Walitsuse nimel ühe wäikese muudatuse kohta peatükis III, § 15. — kultuuriline toetus — litera h all, nimelt suurendada 250 tuhat marka kalaasjanduse instruktorete wäljamaale komandeerimiseks ja 150 tuhat marka Peipsi ja Pihkwa järwede

jaoks instruktorite ametisse wõtmiseks. Nähtawasti on aga eksikombel paljundamisel need summad arwatud Tartu kalasajanduse seltsile, kellel muidugiteada nende instruktorite korraldamisega midagi ühist ei ole. Et ministeeriumi seisukoht teistsugune on, wõib kas wõi sellest järeldada, et neil päewil oli ministeeriumis nõupidamine nende summade kohta, kus selgus, et ministeeriumi teada pidi 150.000 mrk. olema ministeeriumi käsutada ja teine summa — 250.000 mrk. — ühistegeelise liidu käsutada; et ka eelarwe-komisjonis just nii summade jagamisest aru saadi, seda mäletawad ka põllutöministeeriumi eelarwe-komisjoni liikmed ja aruandja. Minu ettepanek ei suuda neid summasid ei suurendada ega vähendada, sisaldab waid neid ümberpaigutusi seletuskirjas, nii kui ministeeriumis ja eelarwe-komisjonis sellest aru saadud. Teen ettepaneku põllutöministeeriumi korralised kulud, peatükk III, põllumajanduse peawalitsus, A. Keskasutus, § 15., kultuuriline toetus, litera h XII. p. 1. — suurendada 250.000 marga wõrra ja p. 2. vähendada sama summa wõrra; samast p. 2. üle kanda 150.000 mk. sellesama litera ossa, põllutöministeeriumi korraldusse jäetud toetused, p. XII-sse.

Tähendab, need on redaktsioonilised parandused, kusjuures seda lõpusummat ei suurendata ega vähendata.

Juhataja **M. Martna**: Sõna on kaasaruandjal.

Kaasaruandja **A. Kärner**: Maa-korralduse peawalitsuse asutused kohtadel. Ühtlustamise komisjoni poolt esitati 2 warianti. VII eelarwe-komisjon pani ette kustutada 3 riigimaadeülema abi, ühtlustamise komisjonis tulid waidlused 2 riigimaadeülema abi kohta, nimelt Läänemaa ja Harjuma riigimaadeülemate abide allesjätmise üle. Sellepärast tuleb nüüd Riigikogul otsustada, kumb summa eelarwesse jääb, kas suurem wõi vähem summa. VII eelarwe-komisjon kaalus asja läbi, kus selgus, et ministeerium ise on vähendanud mõnes kohas riigimaadeülemate abisid, kusjuures komisjon leidis, et wõib veel vähendada Lääne- ja Harjumaal, kuna suuremates maakondades, nagu Wiru ja Tartu maakonnas, kokkutõmbamine warane on.

Teine küsimus, millega VII eelarwe-komisjon esines ühtlustamise komis-

jonis, oli metsarewidentide küsimus. Walitsus nõudis 12 rewidenti, komisjon leidis, et 10 küllalt on, sellega põhjendades, et enne oli 10 maakonna metsaülemat kantseleidega, mille asemele tuleks nüüd 10 rewidenti. Arwesse wõttes, et enne olid metsaülemad, kes pidid ka rewideerimist toimetama, peaasjalikult aga oma kantseleides istusid, ei jõutud muidugi seda tööd teha, nagu see tarwilik oli, aga nüüd kui rewidendid ilma kantseleideta, siis peaks 10-st inimesest jätkuma metsa rewideerimise alal. Seda arwas VII eelarwe-komisjon, kuna ühtlustamise komisjon asus teisele seisukohale ja wõttis eelarwesse 12, see on — nagu walitsus ette pani.

Th. Pool (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma juhin kõigepealt tähelepanu ühe eksituse peale, mis eelarwe lisas lehekülj 99. peal on. Seal on nimelt trükitud, et § 15. antakse maaparanduse alal Eesti sordiparanduse seltsile 2.190.000 marka. Seda peaks ära parandama — „sooparanduse seltsile“. Selle muudatuse peab sisse wõtma, sest see lisa on ka kohustaw ministeeriumile.

Teiseks teen ma järgmised muudatusettepanekud § 15. piirides. Need on: suurendada abiraha Eesti sordiparanduse seltsile 200.000 marga wõrra, ja asunikude ja riigirentnikkude liidule wäetiskatsete korraldamiseks 100.000 marga wõrra, ja vähendada hobusekaswatuse alal weowõistluste korraldamise arwel 300.000 mk., § 15. kogusumma sellega ei muutuks. (O. Gustawson, is.: Sordiparanduse selts sai ju 150.000 marka!) Ei ole. Sordiparanduse seltsiga on järgmine lugu. Siin on juba 3 aasta eest kokkulepe eelarwe-komisjoni ja sordiparanduse seltsi juhatuse wahel tehtud summa kohta, kuipalju sellel alal wõiks ära kulutada, et teaks sellekohaselt katsejaamas töid korraldada, sest see töö on sarnane, mis aastate peale ette peab kawatsetama, ja kus summade muudatusi ja wõnkumisi aast-aastasse ei tohiks olla. Seal lepiti siis kokku, et 2.000.000 marga peab selts wälja tulema, et rohkem ei anta, aga ühtlasi garanteeriti, et vähem ka ei anta. Kaks aastat on see summa olnud, tänawu aastal oli ka selleks soowi awaldatud, ja kõik kawad on ka juba sellekohaselt kokku seatud, kuid põllutöministeeriumi põllumajanduse peawalitsuses oli see summa lihtsa eksituse teel kärbitud ühe ametniku mõjul 300.000

marga võrra, ja peawalitsuse juhataja eksikombel kinnitas ka selle kärpimise. Hiljem esitati walitsuse poolt lisaeelarwe. Sel korral juhiti tähelpanu selle peale, et niisugune eksitus on süündinud. Põllutööminister oli selle poolt, et summa täiendawalt üles võetakse, ja tehti ka põllumajanduse peawalitsusele korraldus seda üles võtta, aga jällegi, ja seda peab kinni naelutama, jäi põllumajanduse peawalitsuses lohakuse wõi saamatuse pärast see summa lisaeelarwesse üles wõtmata. Nüüd on seega sarnane imelik olukord tekkinud: ministeerium on selle summa poolt, kokkulepped on warem eelarwe-komisjonis olnud, kuid teataw summa on siiski wälja jäänud, kuna teiselt poolt, tööd kõik juba mitme aasta jooksul selle summa järele on korraldatud. Katsejaamal on suurte raskustega wõidelda, kui nimetatud summa puudu jääb. On lootust awaldatud, et ehk saab kombineerida kuskilt ministri käsutada jäänud summadest 100 wõi 150 tuhat katsejaamale lisa, kuid ka siiski on puudu jääki ette näha. (J. Hünerson, põl.: Kas hobuse meheda aawad wähemaga läbi?) Nendel oli 800.000 marka weowõistluste peale määratud, ja minu arwates on see summa sarnane, mida wõiks vähendada, sest läinud aastal anti palju suuremad summad selle peale wälja kui teistel aladel. (J. Hünerson, põl.: Aga siiski ei tulnud wõistlustele!) Minu arust see summa on siiski liiga suur, ja teda wõiks vähendada.

Teiseks on wäetiskatsete korraldamiseks määratud summa sarnane, mis õige produktiivselt ära kasutatakse, sest korraliku wäetamise kaudu saab meil põllukultuuri kõigekiiremas tempos tõsta. Eelarwe-komisjonis läksid hääled selles küsimuses pooleks ja sellepärast lükati see suurendus tagasi. Minu arwates on see aga ala, mis rohkem tähelpanu wääriks. Nii on wastawad ettepanekud: abirahsid sooparanduse seltsile ja wäetiskatsete korraldamiseks suurendada ja weowõistluse korraldamiseks vähendada. Teen ettepaneku need summad lahus hääletada.

Juhataja **M. Martna**: Lõpusõna on kaasaruanjal.

Kaasaruanja **A. Kärner**: Rkl. Weberman'i ettepanekuga wõin ma ühineda, sest seesama oli ka komisjoni

seisukoht, kuigi kogemata weidi teisiti on sattunud seletuskirja. Walitsuse ettepanek oli sellega kooskõlas.

Mis puutub rkl. Pool'i ettepanekusse, siis trükiwiga, mis seletuskirjas — „sordiparanduse“ asemel peab olema „sooparanduse“ seltsile, — tuleb ära parandada. Teiste ettepanekutega ma komisjoni nimel ühineda ei saa, sest ettepanek — wäetiskatsete korraldamiseks määratud summa suurendada — oli ka komisjonis arutamisel ja komisjon lükkas selle ettepaneku rõhuwa häälteenamusega tagasi. Mis puutub hobusekaswatuse korraldamise summade vähendamisesse, siis ei saa ma sellega ühineda, sest komisjonis see küsimus arutamisel ei olnud.

Juhataja **M. Martna**: Kas soowitakse rkl. Weberman'i ettepaneku juures lahus hääletamist? (H ü ü d e d: K o o s!) Kui mitte, siis ei tule see ettepanek hääletamisele, kuna aruanja sellega ühinenud. Samuti langeb hääletamiselt ära rkl. Pool'i poolt tehtud ettepanek trükiwea kohta „sordiparanduse“ asemel wõtta „sooparandus“, sest ka selle ettepanekuga on aruanja ühinenud. Hääletamisele tuleb rkl. Pool'i ettepanek „1) Suurendada Eesti sordiparanduse seltsile toetust 200.000 marga võrra; 2) suurendada asunikude ja riigirentnikkude liidule wäetiskatsete korraldamiseks 100.000 marga võrra; 3) vähendada hobusekaswatuse alal weowõistluste korraldamise arwel 300.000 marga võrra.“ Need kolm ettepaneku osa tulewad lahus hääletamisele. Panen hääletamisele ettepaneku esimese osa. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on ettepaneku esimene osa wastu wõetud. Panen hääletamisele ettepaneku teise osa. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on ettepaneku teine osa wastu wõetud. Panen hääletamisele ettepaneku kolmanda osa. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on ettepaneku kolmas osa wastu wõetud.

Nüüd tuleb hääletamisele variant peat. II B. § 1. — missugune summa tuleb wõtta, kas suurem summa 17.892.500 marka wõi vähem summa 17.744.200 marka. Wahe oleks 148.300 marka. (H ä ä l e t a t a k s e.) Nähtawa enamusega on wastu wõetud vähem summa.

Panen põllutööministeeriumi eelarwe-

osa, ühes wastuwõetud parandustega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on põllutöministeeriumi eelarwe-osa wastu wõetud.

Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Lõpetamise poolt on 18 häält, wastu 19 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud.

VIII eelarwe-kommisjoni kaasaruanaja **K. Tonkman** (loeb): Tee-

deministeerium. (Waata lisa nr. 3, weerg 20—24.)

Juhataja **M. Martna**: Rkl. Juhkam'i poolt on kirjalik ettepanek — koosolek lõpetada. (Wahelhüüe pahe-malt poolt: Ei saal) (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 19 häält, wastu 12, seega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10 õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abiesimees **M. Martna**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.